

BÜTÜN İLÂN ve
REKLÂMLARINIZ

İlân

BASIN İLÂN
KURUMU

CAĞALOĞLU . TÜRK OCAĞI CAD.

224384

224385

H.J.

(Basın: 10615 — 80)

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

OCAK 1962

İÇİNDEKİLER

Orta Oyununda "Tekerleme"	Metin AND
Ermenicede Türâni Ses Unsurları	Prof. Mahmut R. GAZİMİHÂL
"Kâğıt Külrek" Deyimi Dolayısıyla	Kerim YUND
Seferihisar Orta Oyunları (VIII)	M. Necati ÖZSU
Eşik Hakkında Bazı İnanışlar	Abdülkadir İNAN
Halkbilgisi Hazinesi Tortum	Mehmet KARDEŞ
Arap, Yunan, Acem Makamlarının İzahı (V)	Halil Bedi YÖNETKEN
Van Mânileri	Ünsal AYCAN
Yurdun Dört Bucagından (III) Karabük	Sadi Y. ATAMAN
Çanskkale köylerinde Kız İsteme ve Dügün	Mehmet KARADUMAN
Aydın Olayları: İstanbul'da Yapılan Mevlâna İhtifali	Bora HİNÇER
Anadolu Köy Orta Oyunları: Samit veya Lâl	Şükrü ELÇİN
Sabit Türkünün Doğuş Hikâyesi	Mehmet BAHÇECİ
Sarıgöl Folklorunda Cadılar ve Cadıcılar	Osman SAYGI
Saz Şairleri: Tortumlu Aşık Ummani	Mehmet GÖKALP
Bir Er Mektubu	Ali Rıza ÖNDER
Yurdun Çeşitli Yörelerinden Bilmeceler, Bulmacalar (VII)	Faik AKÇİN
Bir İstanbul Masalı: Heyamola (II)	Girizan TUNARÂ
Kökez ve Elmecik Köyü İnançları	Nedim ORTA

BİZE GELEN KİTAPLAR

SAYI: 150

KURUŞ: 100

İSTANBUL'DA AYDA BİR DEFA ÇIKAR HALK KÜLTÜRÜ DERGİSİ

BASIN İLÂN KURUMU

Gazeteler ve Dergiler için Her nevi
İlân ve Reklâm Kabul eder.

GENEL MÜDÜRLÜK: İstanbul - Türk Ocağı Cad. No. 1
Kat 3 - Telefon: 22 43 84 - 85

ŞUBE MÜDÜRLÜĞÜ: İstanbul - Türk Ocağı Cad. No: 1 Kat 3

ŞUBE MÜDÜRLÜĞÜ: Ankara - Ulus İş Hanı E Bloku Kat 2
No: 41. Telefon: 105817 — 105787

ŞUBE MÜDÜRLÜĞÜ: İzmir - 2. Kordon Mimar Kemalettin
Cad. Küçük Kardiçalı Han Telefon: 23911

Telgraf : BASINKURUMU

(Basın: 12679 — 1)

23 Mart 1966

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

KURULUŞU : AĞUSTOS 1949
AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR HALKBİLGİSİ DERGİSİ
SAHİBİ : İHSAN HİNÇER

NO. 150

OCAK 1962

YIL: 13 — CİLT: 7

ORTA OYUNUNDA 'TEKERLEME'

Yazan: Metin AND

Orta oyununun en önemli öğelerinden biri de tekerlemelerdir. Bunlar gerçek üstücü kuruluşuyla orta oyununu çağdaş tiyatroya yaklaştırdığı gibi (1), orta oyununun en önemli güldürücü yollarından birisidir. (2) Orta oyunu üzerine geniş bilgi vermiş olan Ahmet Rasim "Kavuklu'nun en büyük mahareti tekerleme inşadındadır" (3) dedikten başka, daha ilerde Kavuklu Hamdi ile Pişekâr Tosun Efendi'nin "Uçma" tekerlemesini örnek olarak verir (4). Selim Nüzhet Gerçek kitabında belli başlı tekerlemelerin adlarını ve Ahmet Rasim'in verdiği "Uçma" tekerlemesinin özetini vermekle yetinmiştir. (5)

Tekerlemelerde Kavuklu Pişekâr'a başından geçmiş olmayacak bir olayı anlatır, Pişekâr da bunu gerçekmiş gibi dinler, sonunda da bunun düş olduğu anlaşılır, Tekerlemeleri Karagöz'de de bulduğumuz oluyor. Nitekim "Ortaklar" oyununda Hacivat bir gezinti sırasında iki genç hanım görüyor, arabalarının arkalarından gidiyor, onların yalılarına çağırıyor, oraya gidiyor, onu buyur ediyorlar, ona şarkılar söylüyor, yiyorlar, içiyorlar, sonra yatak odasına götürüyorlar, yüksek yatağa çıkınca, nasıl ayağı kayıp düştüğünü Karagöz'e anlatıyor, oysa uyurken kendi evindeki yatağınlan aşağı kaymış, düşmüştür.

Şimdi belli başlı tekerlemelerden onunun örnek olarak özetini verelim.

I

Kavuklu kuyuculuk yapmaktadır. Kuyuyu kazarken, onuncu günde bir taş raslar, taşı kaldırıncaya bir su aktığını görür. Aydınlık bu yerde kıyıya bir de sal bağlıdır. Salın kamaraları, yatakları, iki aylık yiyeceği bulunmaktadır, Sala biner, Irmak kendisini bir mağaraya, ormanlar arasında da bir yere götürür, bir uçurum kıyısına gelir, buradan uçup derin bir suya düşer, kendisini yabancı bir ülkede yabancılar kurtarır. hastaevinde bir hafta bakılır. Türkiye'ye dönmek için bir balona bindirirler, balon patlar, bir ormana düşer, oysa düşünde yatağından soba yakmak için oda ortasında bıraktığı çalı çırpı üzerine düşmüştür.

II

Kavuklu'nun teyzesinin oğlu uçman olmuştur. Kavuklu da uçağın içine girer, uçuşunu anlatır, uçakta işi gelir, uçak insin diye tabancaya sarılıyor, tabanca patlıyor, karşısındaki adam yere yığılıyor, oysa düşünde Kavuklu uykusunda altına etmiştir.

III

Kavuklu su kovasını doldurmak için su haznesinin kapağını açtığında içine düşer. Kovalar tersine dönük olduğu için

onlarla suyun üzerinde kalır, suyun akışıyla büyük bir boruya gelir, oradan tulum-bacıların hortumuna girer, birisi hortumun ucuna başparmağını koyduğu için kavuklu çıkamıyor, basınç artınca öyle hızla çıkıyor ki, Çanakkale'deki büyük topun üzerine düşüyor, elindeki yanar sigara topu ateşliyor, Kavuklu havaya uçuyor, sonra bir iki taklakla yere düşer, gözlerini açıyor.

IV

Kavuklu hamama gidiyor, istim toplanıp çıkacak delik bulamadığı için hamamı uçuruyor, birden kubbe patlıyor, Kavuklu Çekmece gölüne düşüyor. Oysa içmiş, sızmış, sonra uykusunda çamaşır teknesinin içine düşmüştür.

V

Kavuklu kır gezintisine gidiyor, salıncakta sallanırken birden salıncaktan fırlıyor, kendini torba gibi nesnenin içinde buluyor, kafasında pencereci bir kapak vardır. Dalgıç olmuştur, soluğu daralıyor, viñ gürlütüsü duyuyor, suyun dibine iniyor, burada suyun dibini anlatıyor, sonra bir düğmeye basıp yukarıya çıkıyor.

VI

Kavuklu bir iş alıyor, gemiye binip Akdeniz'e çıkıyorlar, denizde bir ada boyunca balık görüyorlar, gemiden ne var ne yoksa Yahudi ile beraber atıyorlar. Balık Yahudiyi ve atılanları yutuyor. Eşek adasına geliyorlar, balık oradaymış, balık dalıyor, canavarın karnını açmak için araç buluyorlar, bütün bütün yuttukları karnında durmaktadır, Yahudi de balığın karnında bir kuruşa portakal satmaktadır. Kavuklu balığın karnındaki öteberiyi toplarken, birisiyle kavga ediyor, oysa içki içip, sızmış yanında uyuyan teyzesinin oğlu ona yanlışlıkla tokat atmıştır.

VII

Kavuklunun süt kardeşi evlenecektir. Kavuklu'yu kâhya yaparlar. YalHY su basar, kavuklu mutbağın yerdeki deliğini açınca, sular boşalmaya, yalHY sürüklemeye başlar, yalHY Kavuklu yönetmektedir. İki kurt üzerine saldırıyor, Kavuklu telgraf direklerine tırmanır, sonra birden kendini kahve fincanlarının dibinde bu-

lur, bunları telgraf direklerindeki fincanlarla karıştırır, tellere tutununca akım geçer, sırtı iğnelenir.

VIII

Kavuklu Beyrut'a gider, at alım satımına başlar, parası bitince at kuyruğu toplar, bu kuyruklar bitki gibidir, çukur açılır, yirmi dört saat suda bırakılır, çukura dibleri aşıya gelmek üzere dikilirler. Bir ayda çok buluyorlar, önce her renkte alacalı bir lahnaya benziyorlar, sonra hepsi canlı birer tay oluyor, ağaçtan tayları koparıyorlar, çok huy-suz olan tayı tutacakken tay Kavuklu'ya bir çifte atıyor, Kavuklu sırt üstü düşüyor, oysa uyurken yanında oğlu minderden göğsüne düşmüştür.

IX

Kış günü heryeri buz tutmuştur, Kavuklu yolda dengesini bulamayıp kayıyor, hızla giderken kimse onu tutamaz oluyor, denize geliyor. Halic'i buz tutmuştur, oradan da hızla kayıp iğne adasına geliyor, orada kılıç ağla- rı gerip kendisini durduruyorlar, biraz ısın- yor, hamama gidiyor, hava açılıncaya kadar orala kalıyor, sonra bir gemi gelip, Kavuklu'yu alıyor, Karadeniz'e doğru gidiyorlar, rüz- gâr çıkıyor, sandallara biniyorlar. Oysa uyku- sunda kedi yüzünü yalHYormuş.

X

Kavuklu bir konağa buyur ediliyor, a- ğırlanıyor, şerbetler içiliyor, en süslü giysiler veriliyor kendisine, konakta Nazım bey adın- da biriyle lâdes tutuşuyor, haremdeki kadın- lar kendisini soyuyorlar, yüksek bir karyola- ya çıkarıp, üzerine kolonya döküyorlar, oysa hamamda kendisine esrarlı sigara vermişler, sızıp uyurken bir köpek yüzüne işemiştir.

Yukarda özeti verilen on tekerleme ör- neğinden sonra bir de bir tekerlemenin söy- leşmeyle nasıl geliştirildiğini görmek için ön- ce başı özetlenen bir tekerlemenin sonunu, söylemeleri olduğu gibi kısaltmadan veriyor- rum :

Kavuklu Pişekâr'a niye deliler evine gö- türüldüğünü anlatıyor, eniştesinin atını sa- tacaktır. Pazara götürür bir alıcı bulur, alıcı karşılığında para ve Mısır eşiği verir. Eşe- ği evde havuzun başına bağlıyor. Şerbet içe- ren şerbet bardağından yana doğru eşiğe ba- kıyor eşiğin küçüldüğünü görüyor. Bundan

sonrasını kavuklu ile Pişekâr arasındaki söy- leşmeye bırakalım:

PIŞEKÂR — Canım eşek küçülür mü? Sen gene onu bardağın dibinden öyle gör- müşündür.

KAVUKLU — Değil ya, Eşek küçüldük- çe küçülüyor. Etraftan bana gülüşüyorlar. Acaba yanlış mı görüyorum diyerek 12 bar- dak şerbet içmişim.

P. — Sonra ne oldu, çatlamadın mı?

K. — Ne olacak İsmayıl çatlamadım. E- şek te boyuna küçülüyor, Hemen üzerine koş- tum. Eşek bana bir baktı, öne doğru kulak- larını uzatarak ben yanına gidinceye kadar hop diye havuza daima su akıtan arslan ağ- zından içeri kaçmasın mı?

P. — Aman birader arslanın ağız mı bü- yüdü? Eşek mi küçüldü?

K. — Vallahi İsmayıl ben de şaşırdım, Bi- ri küçüldü, biri büyüdü ama, hangisiydi bi- lemiyorum. Bizim eşek arslan ağzından içe- riye gitti, Ben arslan ağzından içeriye dik- katlice baktıkça köpoğlu iki kulağını çıka- rarak sallıyordu.

P. — Sonra birader sonra, aman çare,

K. — Çaresini tımarhanede aramaya başladım.

P. — Aman deme birader nasıl oldu?

K. — Nasıl oldu, beni görmediğin günler ben delikte boyuna eşiğin kulaklarıyla meş- guldum.

P. — Sonra iyileştin demek.

K. — Ne gezer birader. Aklim fikrim eşekte ve arslan ağzında, Kim sorsa ben eşek arslan ağzına kaçtı diyorum. Allah razı olsun bizi sevenlerden biri geldi de ne yapıyorsun birader, sen böyle boyuna söylersen, buradan hiç bir vakit çıkamazsın. Ne yapayım, dedim, Canım ne yapayımı yok. Sana ne zaman eşek arslan ağzına kaçtı mı diye sorarlarsa, hayır canım eşek arslan ağzına kaçar mı, pek pek kaçsa, bahçeye kaçtı filân dersin. Yahu kaçtı dedim, Elleriyile ağzımı tıkadı, sus bir daha bu kelimeyi söyleme dedi. Ben de onun dedi- ğini yaptım. Bir kaç gün sonra tımarhaneden çıktım,

P. — Ordan doğru havuzun başına mı?.

K. — Elbette, doğru halama, bahçeye ha- vuzun başına.

P. — Pek iyi birader, yine öyle kulakla- rını sallıyor mu gördün?

K. — Aman İsmayıl orasını hiç sorma, Arslan ağzına bakar bakmaz yine kulaklarını çıkartmaz mı? Gel de sabret, Amanın kulak- larını çıkardı, sallıyor derken, suratıma bir hüdaî samar indi İsmayılçığım, ne olduğumu şaşırdım. Bizim köroğlu rüya görmüş, üzeri- ne eşkiyalar hücum etmiş, o da onların üzeri- ne koşarak sergerdenin suratı budur deyip hüdaî bir sille aşkediyo. Birden bire öyle bir sıçrayış sıçradım ki, o da, ben de ne oldu- ğumuzu şaşırdık.

P. — Anlayamadım? Biraz vak'a karışır gibi oldu. Doğru anlat birader, şimdi arslan ağzından çıkan merkebin kulaklarından bahse derken birden bire sille tokata döndü ve ka- rıştı, Anlayamadım. Yine mi çıldırdın da to- katladılar ,

K. — Hayır birader hayır Uykumdan dar sıçradım diyorum,

P. — Ben de onu anlayamadım.

K. — Anlayamayacak bir şey yok, Karı rüya görmüş, suratımı tokatladı ben de uyku- dan uyandım,

P. — Eyvah, anlattıkların rüya mı?

K. — Dedim ya, sen ya bunamışsın, ve- yahut aptallaşmışsın, Be yahu katır kadar merkep küçücük arslan ağzından içeri kaçar mı? İnsan bunu hakikaten görse rüya gördü ğüne hükmeder, yahut hayalât eder.

P. — (Pastafya kavuğuna vurarak) Hay al lah iyiliğini versin. Şu rüyayı sahih gibi din- lettin.

(1) Metin And, "Çağdaş Tiyatro Açısın- dan Karagöz ve Orta Oyunu", Değişim, 15 Aralık 1961. Sayı: 2

(2) Metin And, "Karagöz ve Orta Oyu- nunun güldürücülüğü", Türk Dili, 1 Ocak 1962, Sayı: 124.

(3) Ahmet Rasim, Muharrir bu ya, İstan- bul, 1927, S. 41.

(4) Aynı eser, S, 73 - 74,

(5) Selim Nüzhet Gerçek, Türk Temaşa- sı, 1942 İstanbul, ss. 137-138.

YENİ YAYINLAR — Ankara'da yayımlanmakta olan bu aylık bibliog- rafiya dergisi'ne abone olunur. P. K, 60, Yenimahalle — Ankara.

Araştırmalar :

ERMENİCEDE TÜRANİ SES UNSURLARI

Yazan: Prof. Mahmut R. GAZİMİHAL

İmparatorluk yüzyıllarında Macaristan o. valarına kadar Rumelinin türlü dilden sekenesi arasında türkçe ister istemez öylesine yaygın bir gündelik dildi ki, azınlığın kendi dillerinde o iştiraktan binlerce türkçe sözün hâlâ yaşadığını kendi bilgileri sayıp belirtiyorlar. Geçenlerde okudum: Yugoslavyalı türkler orada konuk bir gazetecimize şu şakalık müşahedeyi anlatmışlar: Bir hristiyana "Sizin dilinizde ne kadar çok türkçe söz var" diyecek olduk. Adamın canı sıkılarak yanlısınız var anlamında "yok!" demiş, ki bu cevabın türkçe oluşunun da farkında değilmiş! — Bir başka tesadüf de gazetecilerimiz Zagreb'den yazmışlardı: üç tanınmış gazetecimiz bir saatin kopan kol kayışını yenilemek üzere saatçi dükkânına giriyorlar. Bildikleri batı (hattâ bir slav) dilleriyle isteği anlatıyor. larsa da, saatçi kavrayamıyor. Tesadüfen a. ralarında "saat kayışı" sözü geçmesiyle adam (türkçe bilmediği halde) uyanıyor, "kayışa da saata" diye söylenerek istenileni çıkarıyor! Fakat, "kayış" sözünü tabii slavca sanarak kullanıyor! Yalnız etimologlar için doğrusunu bilip yazabilirlerdi. Düşünülsün ki Zagreb kasabası imparatorluk dışındandı,

Yunanistanın halk sazları da — başka Balkanlılardaki gibi — türkçeden geçme adlarıyla kendi metinlerinde nesillerce hatıralar bırakmış bulunuyor: davulı (davul), zurnas (zurna), kumpuzı (kopuz), kitelis (iki telli), buzuki (kozuk), kavali (kaval), sevuri (çöğür).

Rumeli'de durum bu merkezde olunca Anadolulu'daki azınlık lehçelerinde ekili türkçe tohumların yoğunluğu kolaylıkla tahmin olunabilir. Ermenicedeki türânî unsurları diller Horasandan gelmiş Partlar çağına kadar getiriyorlar! Biz dilçi olmadığımız için ermenicenin türkçeye teması tarihi çağlarından üç beş ses kelimesini misâl edinmekle yetiniyoruz.

Onsekizinci yüzyılın ilk yarısında Sivash bir ermeni din adamı ana ermeni dininden ayrılarak mekhitarist denilen bir ermeni katolik tarikatı kurmuş, bu yüzden gregoriyen ermeni makamınca yurt dışına kovularak Vene-

dik'in bir adacığında izinle manastır ve ocak tütürmüştü. İşte bu mekhitaristlerin bir kongresi münasebetiyle 1846 yılında Viyana'da basılan "İtalyanca — Fransızca — Ermenice — Türkçe Yeni Diksiyoner" adlı karşılaştırıcı sözlük şu anda masamın üstünde duruyor. Türkçeler de ermenice karşılıkları gibi ermeni harfleriyle yazılmış. Misallerimizi kolaylıkla seçebiliyoruz oradan.

Ermenicede "yerkiç" o sözlüğe göre şarkıcı demektir. Ermenicede "yerk" şarkı, "yerkel" şarkı söylemek demektir. Bunların kökündeki "yer" bizdeki yır ile anlamdaştır, ezi demektir. Türk dilindeki Ir, Yır, Yur gibi söyleniş çeşitleri kaynaklarda ve lehçelerde nice türemişleriyle birlikte hâlâ (Anadoluda da) vardır. Kelime özünün ermenicede Orta Asyadan kalmalığı besbellidir. Ermeniler böylelerini Orta Asyanın pehlevî diline atfameyyaldirler!

Dansetmek mefhumunun asıl ermenice karşılığı "gaytel" dir; "gakavil" dansçı demektir. Bunlar türkçede tabiiyle yoktur. Fakat, ermenicede bir de "bark" ve "bar" kelimeleri yaygındır: bunlar, türkçe horanın karşılığı olarak (adı geçen Viyana sözlüğünde) yer almıştır: "barel", raks etmek; "baroğ". hora tepen, türkçeleriyle karşılaştırılıyor. İşte bu "bar" kelimesinin aslı ermenice olmayıp türkçedir; Türk lehçelerinde Bar, Barı, Bağ, Bağı, Büyü, Bi gibi engin söyleniş çeşitleriyle özünde hep oyuna bağlıdır. Ermenilerin belki partlarla Orta Asyadan getirdikleri de budur. Asya malıdır.

"Bar" kelimesinin ermenicedeki asıl anlamı (derin türkçedeki gibi) birliktelik ve elbirliği, topluluk demektir; bundan dolayı mecazda sıra oyunu karşılığı olmuştur. Türkçede mutlaka "bar tutmak" denilir ki "bağ tutmak" demektir. Kafkas türkçesinde "Yalı tutmak" denilen şeyle birdir. Kök, türkçedir,

Türkçe "ses" sözü aynen ermenicede de vardır. Sus, sesin tersidir.

Türkçe "saz" sözü (farsî sâz'dan ayrı olarak) bizdeki anlamıyla ermenicede de vardır: hasır otu veya en kalın çapta kamış demektir.

İncelemeler :

"KÂĞIT KÜREK" DEYİMİ DOLAYISILE

Yazan: Kerim YUND

Kelime sözlüğümüz kadar zengin bulunan deyim sözlüğümüz, daha basılmadığı gibi, deyim konusundaki çeşitli yazışmalar da yeter bir saydamlık sağlayamamıştır. Bununla birlikte çağ, çağ bu çevredeki görüşler belirtilmektedir. Ben de bazı deyimlerimizin doğuş hikâyesini merak edenlerden biriyim. Bunlar içinde "Kâğıt Kürek" deyiminin dilimizde şimdiye kadar tutunması nedenini araştırmaktayım.

Bu günkü dilimizde yazı yazdığımız asıl farsca olan kâğıt ile, içine süprüntü koyduğu muz kürek arasında hiç bir ilgi yoktur. Böyle olmakla birlikte iki sözün başlarında birer "K" harfinin bulunması bir ses uyumluluğu vermektedir.

Deyimin bu yüzden tutunduğunu sanmak doyurucu bir neden değildir. Bu deyim "gece

Aslında yansıtmadır diye evvelce yazmıştık,

Ermenicede "kudok" çok daha sonraki çağlardan olarak türkçe "gıçak" ile birdir. türkçeden alınmadır; Kafkas ermenilerince epey kullanılmıştır, benimsenmiştir. Halde o kemençe çeşidinin kendisi de adı gibi oralarda yok olmuştur; bizde yaşıyor: Karadeniz kemençesi o çalgıdır.

Anadoluda mistik ozanlara zamanla "âşık" denilir olmuştur. Tabiiyle ermenilerin de (hristiyan olmalarına rağmen) "âşık" denilen türkçe deyişler düzen sazcuları vardır. İşte bu "âşık" sözünü bazıları ermenice saymak istediler, gafiyle düştüler; o yolda yazı çıkarı bulunu! Eski darülfünunumuzun "Edebîyat Fakültesi Mecmuası" nda bir profesörümüz maddeyi eleştirerek nakzetmişti (Sayı 1, mart 1922): ermeniler saz şairine "aşog" derlermiş. Olabilir ama, "âşık" âşık demektir. Bu mistik kelimeyi onlar da benimsenmişler demektir, Türklerden almışlardır.

Ermeniceye farsçadan olduğundan daha fazla türkçe kelimeler karışmış olacağı pek tabiidir. Türü şartlar bunu gerektiriyordu, Ses folklorunda ayrılık yoktu, Vatan sesi vardı, her şey birdi. Dikkat edilsin,

gündüz, Büyük küçük" gibi zıt anlamlı iki kelimeden mi yoksa "akıllı uslu, şen şakrak" gibi anlamdaş iki kelimeden mi doğduğunu araştırmakta da fayda vardır.

Kâğıt küreğin zıddı olamazdı. Anlamdaş olmasına gelince: Kâğıt yerine Papiros, deri, kemik kullanılmıştır. Bu kemiklerden birinin de geniş olması ve benzemesi dolayısıyla kürek kemiği adını taşımakta olduğunu biliyoruz.

Kürek kemiğine kürek de denildiği oluyor mu? Bu gün et alırken kürekten ver, küreğim ağrıyor gibi cümlelerde kürek kemiği yerine kürek dediğimizin de olduğu görülüyor. Bunlar göz önünde tutulursa "Kâğıt kürek" deyiminin geçmişi oldukça aydınlanıyor.

Kâğıt çoğaldıkça kürek kullanmadan düşmüştür. Bu düşüş birden bire olmadığı için kürek kemiği de yazı yazmada kullanılmıştır. Sonraları da kürek üstüne bügücüler, türükçüler, yazı yazmakla yetinmiştir.

Bu son durumdan ötürü, kürek kemiğinden bügü yapılmaması için kasaplar, et verirken kürek kemiğini çıkartıp satırla da kırarak köpeğe atırlar, hiç olmazsa sapa bir yere fırlatırlar

Silifke'de 25 - 30 yıl önce ünlü bir kasap olan kasap Aziz, Sağır Hüseyin bilhassa bu kürek kemiğini çıkarmadan evlere göndermezdi. Zamanla bir çok geleneklerimizin unutulduğu gibi bu günkü Silifke kasapları kürek kemiğinin neye alıcıya verilmediğini bilmezler. Fakat bu dolaylarda kemiğe karşı bir ilgi vardır. Nazar değmesin diye at, öktüz kafa taşlarını bir kazığın üzerine dize, rek bostanlara korlar. Aşık kemiği ile oyun oynayan çocuklar görülür. "Aşık atmak" de yimi de var "Kemiğini s.." diye sögölür,

Doğudan Anadoluya gelen dedelerimizin çobanlığı, çiftçilikten daha baskın olduğu için kemikle ilgili pek çok inanışlarının kalıntılarını yurdumuzda görmek, bulmak mümkündür. Lâdes kemiği, kemik falı bunlardan ikisidir,

CADILAR VE CADICILAR

Derleyen: Osman SAYGI

Cadılar, daha çok, Sarıgöl'ün Çor ve Kırımşah köylerinde görülürmüş, Cadı; topraktan, damardan, mezardan kalkarmış, ses halinde, korkunç şekilde, kendini belli eder, tahribat yaparmış, Eve, Ahıra girer, küpleri devirir, Hayvanların üzerine binermiş. Telaş ve ağırlıktan hayvanlar ter içinde kahlarmış,

— "Gel seni, düğüne götürüyüm" diye; insanı evinden alır, atının arkasına biner ve o kimseye hayli eziyet yaparlarmış.

Sarıgöl'ün Muralar köyünden; Abdurrahman ve Murad Kardeşler, dededen kalma, Cadılarla mücadele ederlermiş, (Bu kişiler Niksar ilçemizin Leğen ve Fil köylerine iskân edilmişlerdir.)

Cadıyı toprak besliyormuş, Cesettekikan besliyormuş.

Cadılar, Cumartesi günleri mezarlarını terkedemezlermiş.

O, günde gidip, cadı olanın mezarı açılmış, Kızılçık sopası ile pelte biçimindeki Cadının kanı orta, yerinden yere mhlanıp, kireç döküp yakılmış. Tabii bu işleri cadıcadılar görürmüş.

Sarıgöl'ün Uçana köyünden, Mehmet Bölükbaşılardan, bir Hıristiyan çobanları varmış. öldüğünde cadı olmuş.

Cadı ile mücadele edilmeyince, cadı azulaşır, sömürgeçen yani "Vırkalak" olurmuş. Çocukları, ayaklarının altından emer öldürürmüş,

Bazan, insan şekline de girermiş.

Bölükbaşılardan Hıristiyan çobanı eve gelmiş; Bakırını, kebesini, değneğini almış, "Sürgüven" yaylasındaki, koyunların yanına gitmiş ve oradaki, Ali Çambar'ın İsmail ağa'ya: (Torunları Akdağmadenin Abdurrahmanlı köyündedirler) — "Geldim geldim" diye seslenmiş, Çobanı köpekler tanımışlar, üzerine atlamaya başlamışlar, (Valibelif) tarlasının üzerine çıkınca "Kurtyesi" cadıyı yakalamış ve yemiş, gitmişler, bakmışlar ki çobanın yalnız yam çısı, bakırı ve elbisesi kalmış.

Kurtyesi'ne "Üşek" te demirmiş. Üşek,

aynı kurt gibi üzerinde beni olan bir çiçekmiş, otmuş. (İnsana, bu olaylar eski, Totemizm, şamanizm devirlerini hatırlatıyor - Sihirli ot, sihirli hayvan sihirli insan. Orta Asya izlemleri var.)

Dalak Hastalığı da, hayvanlara bir kuş şeklinde gelirmiş. Alaca bir kuş, Gece gelirmiş.

Koyunların üzerine konarmış, Koyunlar düşüp titrerler, ve aniden öürlermiş. Bu hastalıkla yine cadıcadılar mücadele ederlermiş, Dalak hastalığı yaygın olurmuş, Her köye buluşmuş,

Ekimler biçildikten sonra, demetler içinde koyun sürüleri yayılmış. Koyunlar, tokucunlar içinde tane yerlermiş, Çok susarlarmış, Su da bulamazlarsa o, zaman bu hastalığa yakalanırlarmış.

Mücadele için cadıcadılar tüfekleriyle gelir, Koyun sürülerinin içerisine geceleyin girerlermiş, Alaca kuş, şeklinde, saksığan biçiminde bir hedefe atış edilirmiş. İsa bet edilen yerde, el içi kadar bir kan parçasına rastlanırmış.

Silâh patlayınca — "Vuruldu, vuruldu!" diye bağırılmış.

İsabet, vaki olduğunda, esrarengiz kusun kanına tesadüf edilirmiş. O, kanın üzerine kuru ot konup, bir kibritle yakılmış,

Birinci cihan harbi sıralarında Selânik'in Ağustos kazasında "Hâkime" isminde bir cadı türemiş. Ve bütün o ilçe halkını rahatsız etmiş, Ve Muralarlı Murat ağayı kasabaya çağırılmışlar ve cadı öldürülmüş, Kaylarlı Uçanalı Behzat ağa, Halis ağa, Ağustoslu Şükrü dayılarda misafir imişler.

O semtin muhtarı da Yusuf efendi imiş. Cami'den çıkan cemaat Hâkime cadının olduğu yere toplanmış. Orada, elektrik şerasesi şeklinde bir kımıldama hareket gözüküyormuş,

(İnsanın hatırına şöyle geliyor; yoksa bu olaylar, vaktiyle Balkanlardan Türkleri çıkarmak için, düşmanlar tarafından hazırlanmış, birer tuzak mıdır?)

HALKBİLGİSİ HAZİNESİ TORTUM

Yazan: Mehmet KARDEŞ

Meşhur şelâlesiyle, bütün yurdumuzda hat ta birçok milletlerce tanınan küçük ve sevimli kazamız TORTUM, folklor bakımından çok zengindir.

Zevkle anlatılan masalları, gururla söylenen bilmeceleri, neş'yle dinlenen güzel türküleri, gâh hüznün verici gâh sevimli mânileri, kış gecelerinin eğlencesi çok çeşitli orta oyunları, çocuk oyun ve tekerlemeleri, çeşitli ilaçları ve kargıçları. Daha neler neler? Bunların hangisinden başlamalı? Hepsi birbirinden güzel, orijinal olan şeyler bunlar. Folklor maddeleri arasında akla gelebilecek bütün konularda derlenmiş halk bilgilerim var. Bütünü nü içine alabilecek ve "TÜRLÜ CEPHELE RİYLE TORTUM" adı altında bir eser vermeği düşündüm. Fakat bugünkü basım şartları karşısında ne kadar müşkül bir iş olacağı meydandadır. Bir kısım konularını, "Tortum" da Halk İnanmaları Âdetler ve Taşlamalar" adıyla bastırıldı.

Çevremizin birçok saf insanların kanıdığı boş inan ve safsatalar, diyerek okuyucularımın gözleri önüne acı ama gerçek olan hakikatleri serdim. Bazı arkadaşların yersiz tenkitlerine uğradım. Belki haklı olabilirler, Fakat şunu da belirtiyim ki; duyulan veya görülen folklorik bir olay hemen oracıkta aynıy'e cep defterine yazılmış, sonra kitap tasnifi yapılmıştır. Derlediğim diğer konular küçük kitaplar halinde bastırılacaktır.

Bastıracağım risalelerde yer alacak bazı maddeleri beraber okuyalım:

MANİLER

Seftali çiçeklendi

Dalları böceklendi

Gel sarılıp yatalım

Ayrılık geçeklendi.

Hey him tutar him tutar

Çay kenarı çim tutar

Yârim atlamış gider

Üzengisin kim tutar?

Kırat nalan ben kurban

Terki nalan ben kurban

Beni yâra kavuştur

Tırnağına ben kurban.

Karşıda üzüm suyu

İçmedim bizim suyu

Yollara baka baka

Kalmadı gözüm suyu.

Bu dağların horumu (1)

Kürüsünler karımı

Orda müslüman yok mu?

Yollasınlar yârimi.

Ata binerim ata

Kurşunlar ata ata

Çürüdü kemiklerim

Yalnız yata yata.

ÖLÇÜLÜ SÖZLER

Kendi kadrini bilmeyen

Elin kadrini ne bilirsin?

Elin kadrini bilmeyen

Yârin kadrini ne bilirsin?

● Oğlandır örektir, altın direktir.

Kaldırım saklayan bir gün gerektir.

Oğlandır oktur, her evde yoktur.

Gökte melektir, yerde altın direktir.

● Sev seni seveni başı keçel, daz ise,

Sevme seni sevmiyeni Mısır'a Sultan ise.

YANILTMACALAR

Bir tarlada erkek kel kör kırpi

Bir tarlada dişi kel kör kırpi

(Erkek kel kör kırpinin kürkünü kestim

Dişi kel kör kırpinin kürküne yamaladım.

Dişi kel kör kırpinin kürkünü kestim

Erkek kel kör kırpinin kürküne yamaladım.)

● Değirmene girdi köpek

Değirmenci vurdu kötek

Hem kepek yedi köpek

Hem kötek yedi köpek.

● (Bir dere de eşek eti, bir dere de şişek (2) eti

Eşeğe gittim şişeği yedim, şişeğe gittim şişeği yedim).

Bunlara benzer birçok manevi kültür maddeleri, yeri geldikçe neşir organlarıyla kıymetli okuyucularımın ilgilerine sunulacaktır.

(1) Horum: Bir yere taşımak üzere elle bükülmüş yaş veya kuru ot demeti.

(2) Şişek: Doğurmamış genç koyun.

SEFERİHİSARDA ORTA OYUNLARI

— VIII —

Yazan: M. Necati ÖZSU

"BAYRAK KAPMACA" orta oyunu : Bu oyun bir koşu oyunudur. İlginc başka bir tarafı olmadığı için seyrek oynanan bir oyundur. Önce bir bayrak veya bir çomacın ucuna bağlanan bir bez parçası bulunarak işe başlanır.

Oyuncular ard . arda sıralanarak çömelirler. En öndeki oyuncu bayrağı tutar: Arkadan kalkan iki oyuncu, oyuncu sırasının sağ ve soluna dinelerek, koşuya hazırlanır. Öndeki oyuncunun bayrağı kaldırması ile oyuncular sıçrayarak, koşup bayrağı kaparlar. Bayrağı kapayan oyuncu öne, diğeri onun arkasına oturarak oyunun devamını sağlar. Oyun bu şekilde dilediği kadar devam eder:

"YAĞ SATARIM, DUZ SATARIM" orta oyunu: Herkes, genç ihtiyar bu oyuna katılabilir. Billiğe lüzum görülmeden bir ebe seçilerek oyuna başlanır: Önce, bir poşu bulunarak ucu düğümlenir. Oyuncular daire olarak yere çönerler: Ebe, elindeki poşuyu fistanının kenarına saklayarak "Yağ Satarım. Duz satarım: Ustam gitti, ben seni satarım:" diye, oyuncuların etrafında dolarken, sezdirmeden poşuyu birinin arkasına bırakır. Oyuncu sezmiş ise, poşuyu kaparak ebenin arkasından yetişmeğe ve ebeye vurmağa çabalar; sezmemiş ise, ebe dolanıp geldiğinde poşuyu kapar ve oyuncunun sırtına sırtına konmağa başlar. Oyuncu ne kadar dayak yese de oyuncu çevresini bir defa dolanıp yerine gelmeğe zorludur. Oyun böylece devam eder :

"YÜZÜK BULMACA" orta oyunu: Bu oyunda da aynı "Yağ satarım duz satarım" oyununda olduğu gibi daire yapılarak çöndür. İki ebe seçilerek oyuna başlanır. Ebeler ortaya geçerek bilik tutuşur, kazanan ebe eline aldığı yüzüğü, hep avuçları birbirlerine bitişik olarak tutan oyuncuların avuçlarına, o da aynı şekilde tuttuğu ellerini oyuncuların ellerinin arasına sokup, çekerek dolanmaya başlar. Tüm oyuncular, dolanan ebe, yüzüğü dilediği bir oyuncunun avucuna bırakır. Bu kez eşine sunar: "Yüzük kimde" bilirse ebe o olur ve o yuna aynı şekilde o devam eder, bilemez ise

oyun aynı ebenin idaresi altında devam eder. "SOĞAN KÖKLEMECE" orta oyunu: Bu oyun daha çok genç kızların oyunudur. Oyunun duruş şekli, oğlan çocuklarının katılmasına ve oğlanlar arasında oynanmasına engel değildir.

Önce başa güçlü biri geçerek harım kıyılarından uygun görülen bir yere bacaklarını uzatarak oturarak önünde bulunan bir köktü sağlamca tutar. Oyuncular da aynı şekilde ebenin beline sarılarak, kaşık istifi kuyruk olurlar.

Arkada iki ebe bulunmaktadır. Ebeler kuyruğun sağında solunda yer alarak bekler. Hazırlık tamamlanınca ebenin biri öndeki ebeye bağırır:

" Dede . . "

"Buyur kızım . . "

"Dereden geçemedim.."

"Atlayiver kızım.."

Ebe atlar gibi bir durum takınır, gene bağırır :

" Dede . . "

"Buyur kızım . . "

"Küçük çaydan geçemedim.."

"Kalgıyiver kızım.."

Ebe gene aynı durumla atlar ve gene bağırır :

" Dede . . "

"Buyur kızım . . "

"Algın çaydan geçemedim.."

"Hoplayiver kızım.."

Ebe gene aynı pozisyona girerek öndeki ebenin yanına varır.

"Dede, der. Haramından soğan kökleycem izin verirsen?"

Baş ebe :

"Kökke kızım kökle" der.

Ebe varır en gerideki oyuncunun belinden yakalayarak tüm gücü ile asılır. Oyuncular en zayıf olan yerinden bölünür ve bunlar o ebenin olur. Sıra öbür ebeye gelir. O da aynı deneyimlerle, aynı pozisyon içersinde oyuna devam eder.

Sonuç: Hangi efe fazla oyuncu koparsa bilmiş ise oyunu o kazanmış olur.

ARAP MAKAMLARININ YUNAN MODLARI

ACEM MAKAMLARININ DA MAJÖR MİNÖRLE İZAHI

— V —

Yazan: Halil Bedi YÖNETKEN

Lavignac müzik ansiklopedisine (La Musique Arabe) ve (La Musique Arabe dans Le Maghrebe) başlıkları altında 168 sayfalık (2676 - 2844) iki uzun monografi yazmış olan Jules Rouanet Magrebi Arap müziği makamlarından bahsederken (Sayfa 2915 - 2919) bu müziğin dizilerini eski Yunan modları ve terimleriyle karşılaştırarak izah etmeye çalışmıştır. Jules Rouanet'ye göre çıkıcı (la, si, do, re, mi, fa diyez, sol, la) dizisi — bizim Hüseyini ve benzeri diziler — Magrep müziğindedir. de en çok kullanılan dizilerden biridir, adı "Ramal Maye" dir. Yunan Müziğinin Phrygien'ine tekabül eder. — Bilgin bu etüdünde Yunan dizilerini hep çıkıcı olarak ele almıştır. —

(La, si, do diyez, re, mi, fa diyez, sol, la) dizisi — re majörün beşinci derece dizisi — Cezair'de "Arak" makamı adı altında kullanılır. Bu makam Ramal Maye'den birinci tetradundaki büyük üçlü ile ayrılır. Yunan müziğinin Hypophrygien'ine tekabül eder, sol'dan yazılırsa şöyle görünür: (sol, la, si, do, re, mi, fa, sol) Cezair Arak makamı, Türklerin ve Mısırlıların Arak makamından tamamiyle ayrıdır. Türk ve Mısır Arak dizisi şöyledir: (Fa diyez, sol, la, si, do, re, mi, fa diyez). Tlemcen ve Marok'da kullanılan "Maya Feragh" makamı —la tabii minör dizisi— İranlıların "Rast", Türklerin "Nohoft", Mısırlıların "Be-yati" ve eski Arapların "Naouva" makamlarının yakın akrabası, Yunanlıların Hypodori en'lerinin aynıdır.

"Zidane" adını taşıyan makam — bizim zirgüleli Hicaz — (la, si bemol, do diyez, re, mi, fa, sol diyez, la) bütün dünyada (Kromatik Oriyantal) adı altında kullanılan ve hâlen Yunanistan'da mevcut bulunan bu makamın eski Yunan Lydien'inden çıkmış olduğu sanılmaktadır. Bu dizi İspanya'da gerek halk müziğinde ve gerek dinî müzikte, Türkiye'de, Mısır'da, Ermenistan'da ve genel bir tarzda bütün doğuda kullanılmaktadır.

(Corka — Carka) — çargâh — adı altındaki makam Tlemcen de (la, si, do diyez, re, mi, fa diyez, sol, la) şeklinde çalınır. Cezair'

de çoğu zaman şöyle bir şekil gösterir: (La, si, do, re diyez, mi, fa diyez, sol, la) bu dizi Türklerin "Nikriz" adı altında kullandıkları makam karşılığıdır: (Sol, la, si bemol, do diyez, re, mi, fa, sol). Magrep Corka'sının eski Arap makamlarında karşılığı yoktur. Magrep Arak makamı Yunanlıların Hypophrygien'ine tekabül eder.

Mısırlıların Arak makamı Türklerin Arak makamlarının aynıdır. O her noktadan eski Magrep (Çika) sına benzer, — Segâh — Çika notu si notuna tekabül eder, bu makam tonik olarak hemen hemen daima bu notla çalınır. Çika'nın üç şekli vardır: a) (si, do, re, mi, mi, fa, sol, la, si), b) (si, do, re, mi, fa diyez, sol, la, si) c) (si, do, re diyez, mi, fa diyez, sol, la, si). a şekli Türklerin Arak makamına eski Yunanlıların Myxolydien'ine, eski Arapların "Hoseyni" sine tekabül eder.

Tlemcen, Oran ve Marok'da kullanılan b şekli Yunanlıların Dorien, Türklerin Ferahnâk adlı makamlarına tekabül eder. C şekli dramatik bir makamdır ve eveldikenden çıkmaz, Batı Magrep'de en çok kullanılan bu makam Türklerde "Hicaz" adını taşır. Çika, Zidane gibi makamlar Endülüüs halk şarkılarında çok kullanılır. (Fa, sol, la, si, do, re, mi, fa) dizisinin adı "Maye" olup Yunanlıların Hypolydien'ine tekabül eder. Bu makam Cezair'de, doğuda bu şekilde kullanılırsa da Tlemcen, de Maye (si bemol) alır: (Fa, sol, la, si bemol, do, re, mi, fa) gibi. — Eski Lydien — Bu makam Cezair'de "Mezmun" adı altında kullanılır. — Majör mod — o Berberler'de ve Tavarek'lere kadar birçok yerlerde kullanılır,

"Hassine Aşiran" — Hüseyini Aşiran — denilen makama Tunus müziğinde çok raslanır. Hassine seba, Hassine asel gibi iki varyantı bulunan bu mod esas olarak (mi, fa, sol, la, si, do, re, mi) şeklinde bir tip gösterir. Eski Cezairliler onu "Ress - Eddil" adı altında kullandılar. (La, si bemol, do, re, mi, fa, sol, la) şeklinde Yunanlıların Dorien'ine tekabül eder.

Jules Rouanet Arap makamlarını ne ka-

VAN MÂNİLERİ

Derleyen: Ünsal AYCAN

Gülüm gurutmam seni
Suda çürütmem seni
Senelerce görmesem
Gene unutmam seni
Mektup yazdım acele
Al eline hecele
Mektup elin değende
Goy goynuna gecele
Ağaç paşında gutum
Eğil perçemin tutum
Elin elime değende
Yedi gün oruç tutum
Aş yedim dilim yandı
Töküldü kilim yandı
Men kilime gayıfman
Odamda gülüm yandı,
Mektup yazdım alasan
Okuyasan gülesen

Mektup elen degende
Durmayasın gelesen
Merdivenim kırk ayak
Kırkına vurdum dayak
Dediler yarin geldi
Segürdüm yalın ayak
Gökten uçan tayara
Selâm söylen o yara
Menden ona fayda yok
Başına bulsun çara
Gurbette gezme gardaş
Leymunu kesme gardaş
Eğer meni seversen
Mektubun kesme gardaş.

Giden gemi dururmu
Mektup yazsam olurmu?
Bilmem görüşmemizde
Bize nasib olurmu?

İlana bak ilana
Gıvrım gıvrım dolana
Ben yarım gaybettim
Bin altın var bulana

Bu dağlar bizim olsun
Yaprağı tizüm olsun
Yarin uykusu geldi
Yastığı bizim olsun.

Bu dağlar mavili galdi
Guş uçtu yavrulu galdi
Anahtar yar goynunda
Göynüm kilitli galdi

Altun tas altun darak
Gelemem yolum irak
Bıldırda beraberdik
Bu sene galdık irak

dar doğru anlamış, gerçeği ifadede ne dere -
ce isabet etmiş, bizim bu yazımızda amacımız
bilginin anlattıklarının asla uygunluk derece -
sini tâyin ve tesbit değil, Arap makamlarını
batıların da anlayabilecekleri ve elbette her -
şeyden önce kendisinin anlamış olduğu şekil -
de izahda kullandığı metodu ve izah tarzını
belirtmektir. Görüldüğü gibi Jules Rouanet
monografisinde Arap makamlarını doğrudan
doğruya eski Yunan modlarıyla karşılaştırmış
ve o şekilde izah etmiştir.

Gelelim aynı ansiklopediye İran müziğini
yazmış olan tanınmış oryantalist Cl. Huart'ın
İran müziği makamlarını izah tarzına: Adı
geçen ansiklopediye "Musique Persanne" baş -
lığı altındaki monografisinin "Modes et tons
de la Musique Persanne" bahsinde bilginin
karşılaştırdığı makamlardan ancak bir kaçını
zikredeceğiz. Huart'a göre Rast makamı (do,
re, mi, fa, sol, la si bemol, do) güçlüsünden
veya beşinci derecesinden başlıyan bir (Fa
Majör) dür, yalnız dizinin üçüncü derecesi
(la) ile yedinci derecesi (mi) sesleri gerçekte
birer Fisagors koması daha pestir. Busilik,
yedinci derecesinden başlıyan (Re bemol ma -
jör), Oşşak, beşinci derecesinden başlıyan (Fa
majör), Hosseyini, altıncı derecesinden baş -
lıyan, üçüncü ve yedinci dereceleri birer koma

pesleştirilmiş (Mi bemol Majör) tonlardır.
Zengule, küçük ikilili bir Rast'tır, Nova, al -
tıncı derecesinden başlıyan, (Mi bemol majör)
dür. Rahavi, altıncı ve yedinci dereceleri bi -
rer Lîmma tizleştirilmiş ve ikinci derecesi bir
koma pesleştirilmiş, aşağı yukarı batının çı -
kıcı Fa tabii minör dizisidir. Bozorg, ikinci,
üçüncü ve yedinci dereceleri birer koma pes -
leştirilmiş, pes tarafına bir beşli eklenmiş Do
majördür. ve ilh,

Görülüyor ki Cl, Huart Büyük Doğu Mü -
ziğinin bir kolu olan İran müziğinin makam -
larını batı majör ve minörleriyle, koma fark -
larını da belirtmek suretiyle izah etmiştir. Bun -
da da bizi ilgilendiren, gene, yazarın İran mü -
ziği makamlarını doğru anlayıp anlamadığının
ve karşılaştırmada muvaffak olup olmadığının
tesbiti değil, izahda kullandığı metodun
kendisidir .

Bu yazımızda batılı bilginlerin doğu mü -
ziklerini eski Yunan modları veya batının ma -
jör ve minörleriyle izaha çalıştıklarını gör -
dük, Gelecek yazımızda Bourgault - Ducoud -
ray'ın "Trente Mélodies populaires de Grèce et
d'Orient" adlı 1876 da basılmış olan kitabında
halk ezgilerinin tonlarını tahlilde kullandığı
metoda temas edeceğiz.

YURDUN DÖRT BUCAGINDAN
KARABÜK

Yazan: Sadi Yaver ATAMAN

Eti İmparatorluğu zamanında, Bitinya
ile Paflagonya sınırını ayıran İki Suyun
(biri bu günkü Kastamonunun Hergüze
Bucığı civarından çıkarak, Araç'dan ge -
çip, bir kaç dereyi de toplayıp çoğalan
Araç Çayı, diğeri Bolu Semen Dağı ile,
Koroğlu tepesinin yamaçlarından çıkarak
Karakoyunlu vâdisi boyunca akıp giden
Kanlı çaydan da kollar alarak çoğalan So -
ğanlı suyu) nun birleştiği yerde, bir zamanlar
eski Türk Medeniyetinin parıltıları vardı.
Üzerinden (Çağ) lar geçip, bu Medeniyet
çökünce, burada değişen manzara, Kıraç
ve çalılık bir araziden ibaret kalmıştır.
Uzun yıllar sonra bu arazinin bir yama -
cında 20 evlik bir köy kurulmuş, adına
(Karabük) demişler. Burası şimdi Fabrika
bacalarının yükseldiği pırıl pırıl, hareketli
ve canlı bir şehirdir.

İdâri durumu ile Zonguldak İlimizin
yeni kazalarından biri olan Karabük, yanı
başında ve hemen 10 Kilometre uzağındaki
Tarihi Safranboluyu iktisadi bir çekişle
kendine bağlayıveren, devamlı bir gelişme
yolundadır.

Karabükün, bir ağır Sanayi merkezi
olarak mühim mevkiî yanında, Civarı ile,
Eti medeniyetinin tarihi izlerini taşıması,
canlı ve hareketli bir Folklor şehri olan
Safranbolu ile sıkı münasebeti bulunma -
sı, ayrıca ehemmiyetini artırır. Karabükün
bir de Masalı vardır:

(Çok eski zamanda Öylebeli köyünde
— Karabükün yanında 18 hanelik bir köy
— Fakir bir çoban vardı. Nereden geldiği -
ni ve ne zaman geldiğini kimse bilmezdi.
Kimi Horasan'dan gelmiş der, kimi dör -
düncü ordu taraflarından buralara düşmüş
diye söylerdi. Bir kocamış karısından baş -
ka kimsesi yoktu, Bu Çobana Dede derler -
di, okuması yazması yoktu. Güzel sözleri,
Esrarlı haliyle kendisini çok sevdirmişti.
Her kes ona Ermiş derdi, Bu Çoban kurak
ve Kıraç olan yamaçlarda sığırlarını gü -
der, Araç çayının öte geçesindeki Çayır -
lara ulaşamadığı için canı sıkılırdı. Bir gün

Çayın üstüne köprü kurmayı düşündü
ormanlardan kestiği ağaçları danasının
sirtına yükleyerek taşımağa başladı. Fa -
kat bir dananın taşıyacağı ağaçtan ne olur,
Tanrıya yalvardı. Tanrı duasını kabul et -
ti. Ona ormanlardaki geyikler i gön -
derdi. Bu Geyikler ona ağaç taşıdılar,
Çobancık ta bu ağaçları birbirine çatarak
az zamanda köprüyü kurdu ve sığırlarını
çayın öte kıyısındaki çayırıklarda otlata -
rak onları semizlendirip palazlandırdı. Gel
zaman git zaman bu Çobancık bir de Cami
yapmak istemişti. Köyün meydanlığını
kazdı, köylüler Çobanın ne yapacağını me -
rak ediyordu. O gecenin sabahı bir de
baktılar ki, her taraf taş ve kumla dolmuş.
Köylüler bu taşların ve kumun, kendi sı -
ğırları ile taşındığına zahibolmuşlar, çoba -
nı gözetlemeyi kurmuşlardı. Bu gizli ka -
rar Çobana malum oldu, Karısına:

— Ey benim ayalım, köylü beni gözet -
leyip işime engel olmak, sırrımı öğrenmek
isterler. Bana bu camiyi yapmak nasib ol -
mazsa, beni gayri buralarda arama, Kara
Danayı ardımca sal, o benim yerimi bulur,
dedi.

Çobanı gözetleyen köylüler, taş ve
kumun geyikler tarafından taşındığını
gördüler, Çobancığın sırrı da böylece faş
olmuş oldu. Sırrı aşıkâr olan ermişler ya -
şamazlarmış, Çoban köylülere beddua
edip:

— Evinizin sayısı yirmiyi geç -
mesin. Demiş, O gündün sonra Çobanı
kimse görmez olmuş, Karısı bir kaç gün
beklemiş, gelmeyince, Kara Danayı koy -
vermiş, o da ardından yürümeğe başlamış.
Dana evvelâ Mezarlıkta durmuş,, Sonra
yaylaya doğru yürümüş. Orada bir yerde
durmuş ve yatıp ölüvermiş. Buraya bir
Türbe yaptırmışlar. Çobanın adı Bahattin
Gazi imiş.)

Bu Türbe Dede yaylası denilen yerde -
dir, Taştan kabaca örülmüş ve içine dar
bir kapıdan girilmektedir. Yaygın bir riva -
yete göre burdaki yatırım bir kolu dışar -

dadır. Türbeyi ziyaret edenler içeriye gözü yumuk girecekler, yatacın sandukasının baş ve ayak ucunu öpüp yine gözü yumuk dışarı çıkacaklardır. Eğer içerde gözünü açarsa ya çarpılır, yahut ta başına bir felâket gelirmiş. Türbe'nin içi karanlıktır, Dar kapıdan içeri girince orta yerde Tahtadan bir sanduka vardır. Üstü çok eskimiş yeşil bir örtü ile örtülüdür. Baş ucuna yakın yerde bezle-sarı olduğu anlaşılan kola benzer uzunca bir çıkıntı mevcuttur, bu her halde dışarda olduğu rivayet edilen kol olsa gerektir. Bahattin Gazinin bedduasındandır ki, Karabük köyü kurulduğundan bu yana 20 saneyi geçmemiş, tâ ki Demir Çelik fabrikalarının kurulması ile hem evleri çoğalmış, hem de Elektriğe kavuşmuştur.

Karabükle Safranbolu arasında top yeşillikler içine gömülmüş Bostan bükü ve kara çalılık köyleri eskiden oturak âlemlerinin en hareketli köşeleri idi. Çerkeş ve Ovacık bölgelerinden sonra, En usta Davulcu ve köçekler Aktaş civarı ile buralardan yetişirdi. Bu bölgede (kız oynatmak) denilen oturak âlemlerinin, içtimali yönden tetkiki bir tarafa, en ilgi çekici tarafı, Halk Musikisi ve oyunlarıdır.

Safranbolu, Çocukluk ve gençlik çağlarının mühim bir kısmını geçirdiğim ve Folkloru ile çok yakından ilgilenerik, zevkli ve devamlı araştırmalarda bulunduğum bir yurt köşesi olduğu için, bende çok tatlı hatıraları vardır. Hem bu bakımdan hem de Şimali Anadolu Folklor bölge mizin en zengin ve hareketli örneklerini yaşatan ve Dünyanın en karakteristik arazisine mâlik olan bu tarihi şehri bir ka lemde geçivermeğe gönülüm râzı değildir. Halk mus'kimize ait ilk esaslı örneklerin ilk defa Radyolarımızdan Memlekete ve Dünya'ya Safranbolu Türküleriyle tanıtılmış olması da bu yurt köşemize bir şeref payı verse gerektir.

Anadolunun eski bölümüne göre, Paf-lagonya sınırları içinde bulunan Safranbolunun bu, günlük şehir kısmı, eski zaman larda gölmüş. İndifai bir hâdise veya başkaca Jeolojik sebeplerle suları çekilmiş, Şehir etrafı aşınmış kayalarla çevrili, içinden derin (Yar) larla, Dereler geçen, son

derece karakteristik bir arazi içinde kurulmuştur. Bunun mühim sebeplerinden birisinin Derebeylik çağlarından komşu tecavüzlerinden korunma ihtiyacından doğmuş olacağıdır, iklimin sertliğinin de bunda âmil olduğu muhakkaktır. Zira Safranbolunun yazlık Bağları, geniş, sulak ve çeşit meyveli bahçeleri ile bir cennet manzarası arzeder. Son yıllara kadar Halk, kışın şehirde çukur içinde, yazın bağlarda oturur, bunun için de her kesin hem Bağlarda, hemde şehirde yazlık ve kışlık birer evi bulunurdu. Şimdi, artık Şehir âdeti terk edilmiş gibidir.

Safranbolu Şimali Anadolu Folklor bölgesinin zengin bir köşesi olduğu için. Burada Halk kültür hayatının renkli ve çeşitli hareketlerini bol bol görmek mümkündür. En kuvvetli bir Folklor merkezi olarak, uzun yıllar boyunca nesilden nesile aktarılan bu kültür dalgası civarına da sirayet ve tesir etmiştir. Bu ciheti incelemek bittabi ayrı bir konudur, Sâdece Safranbolunun Efeler arasında kurulmuş olan Halk musikisi meclislerinde (oturak ve sıra âlemleri) söylenen ve buradan yayılan Türküler, sahasını genişleterek Memleketin çeşitli bölgelerine de şamil, özüne has bir hususiyet arzeder. Bunun misallerini de sırası gelince vereceğim.

Safranbolu Halk Musikisi bir çok bölgelerimize bakarak orijinal ritm hususiyetini korumuş, bilhassa çok yakın olduğu yahı boyu tarzı ile bile temas etmemiştir. Zeybek tarzındaki Türkü ve oyunlarındaki hususiyet de bunu göstermektedir.

Halk musikisinin en canlı ve renkli çeşitlerine en çok 9—8 aksak ölçülü türkülerde rastlandığı için, Safranboludaki karma ölçülü bu tip Türkülerin çoğu, erkeklerle ve kadınlara mahsus olmak üzere, tavır, üslup ve eda bakımından olduğu kadar, Ritm ve üslûlün hususiyeti ve şekli bakımında da renkli değişiklikler göstermektedir. İleride bunlara ait de misaller vereceğim. Safranbolunun bilhassa (Seymen) Musiki ve oyunları, Milli kültür, adet ve geleneğimizin ve Halk musikimizin en ince değerlerini ortaya koymaktadır. Gelecek yazımıza yine Safranbolu ile devam edeceğiz.

Âdetler ve Eğlenceler :

ÇANAKKALE KÖYLERİNDE KIZ İSTEME ve DÜĞÜN

Yazan: Mehmet KARADUMAN

Evlenme yaşına gelen delikanlının anne ve babası çocuklarına uygun bir kız aramaya başlar. Delikanlı askerliğini yapıp gelmişse kız bulmak biraz güçleşir. Askerliğini yapmış delikanlının istediği kız düğünlerde veya diğer eğlencelerde bir fırsatını getirip:

"Avlu dibi kar yağmış"
"Kar değil kıra yağmış"
"Askerden gelenlerin"
"Bıyıkları kırarmış"

Diye mani söyler.

Bu mani oğlanın yakınlarınca hemen yorumlanır:

"Ne olacak körpe çocuğa gidip, istediği gibi eğlenecek". "Onun gibi bin kız feda olsun aslanımıza" derler.

Bazan aranan kız çabucak bulunur. Dünyürcüler gider kız evine (Her köyde bu işlerde başarı göstermiş kişiler vardır). Kız babası hemen cevap vermez. "Bir düşünelim, kismetse olur" der. Arkasından tekrar gidilir. Bu gidişlerin Cuma akşamında veya Pazartesi akşamında olması şarttır.

Taraflar anlaşınca; ipekli bir bohçanın içine altı metre ipekli kumaş, yüzük, küpe, bilezik, bir kutu şeker konup oğlanın yakınlarıyla kız evine yollanır. Buna "Sözkesen götürme" denir. Karşılık olarak kız evinden de; Çorap, mendil ve ipekli iperle bağlanmış bir top menekşe gönderilir. Bu çiçeği delikanlı şapkasına takar. Buna "Yavuklu çiçeği" denir.

Düğüne az bir zaman kalınca tüm köylü kız evine gitmek için davet edilir (Büyük veya kalabalık gelin kızı gitme denir). Köylüler çörekler, helvalar ve ipekli kumaşlar alarak erkek evine toplanırlar burada bir kaç el silâh atılarak kız evine doğru yola çıkılır. Kız evine gelince kız gelenlerin hepsinin elini öper çocukların bile. Bu el öpmeye para verilir kızı.

Yemekler yenilip kahveler içildikten sonra oyun başlar. Gelin olacak kız her gelen kadınla oynar. Bu esnada kadınlar getirdikleri

ipeklileri kızın boynuna dolarlar kız adeta ipek yığınına döner. Erkeğin annesi avuç avuç şeker atar kızın başından: Bu şeker saçılır, ken kadınlar karışıp bağıra çağıra şekerleri kapışırlar. Bu şekerlerin diş ağrısına iyi geleceği inancıyla saklanır:

Oyun bitince manilere sıra gelir. Bekâr delikanlıların anneleri dikkatle dinlerler bu manileri .

"Eşşegide çektim taşlıktan"
"Yuları da çıktı başlıktan"
"Şu köyün oğlanları"
"Evlenmiyor aklıktan"

Fakir olup ta çocuğunu evlendiremeyen analar alınır bu maniden, hemen kendi tarafarı olan kızları dürterler, Onlar da:

"Ezdim köyün dağları"
"Üzüm yapmaz bağları"
"Üzüm yapsa bağları"
"Evlenir oğlanları"

Diye karşılık verirler.

Taşlamadan sonra; aşka, yaylaya mavi dağlara, yeşil ovalara mani söylenir ve dar, buka da ağır ağır çalınır.

İn dereye dereye
Dere taşlıklarına
Sevdam seni bağlamış
Altın başlıklarına

Şehirdeki nişanlısı olan kız da şöyle öğünür.

Boynumdaki altınlar
Kayışlıdır kayışlı
Benim sevdiğim oğlan
Beş yüz lira mayışlı (Maaş)

Mâni söyleme bitince oğlan evi tüm köy evlerini dolaşırlar türküler söyliyerek. Buna "Çerez toplama" denir. Her ev üzüm, incir v. s. verir:

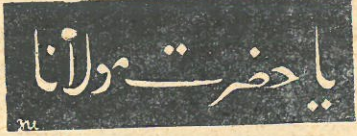
Böylece eğlenceler bitmiş olur. Ertesi sabah kız evinden ayrılır.

Ayın Olayları :

İSTANBUL'DA YAPILAN MEVLANA İHTİFALI

Yazan: Bora HİNÇER

Geçen ayın 10'u ile 11'inci günleri arasında Konya'da Turizm Cemiyeti tarafından tertiplenen Mevlana Haftası büyük ilgi görmüş, 19 b'n yabancı, bir o kadar da yerli turist Konya'yı ziyaret etmiş, 11 defa tekrarlanan ihtifal büyük mütefekkir Mevlana Celâled - din'in değerine lâyık bir şekilde sona ermiş - tir.

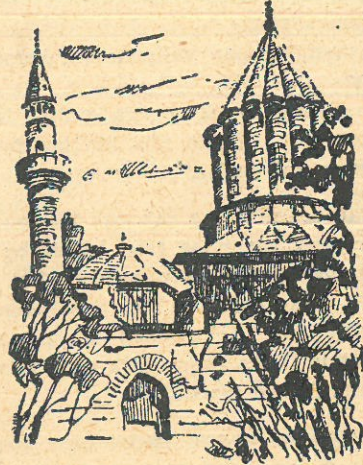
Bunu takiben İstanbul'da da İstanbul Be- lediyesi'nin ve Belediye Başreis muavini Kur may Yarbay Turan Ertuğ'un büyük yardım- larile Konya Vilâyeti Yüksek Tahsil Cemiye- ti ve İstanbul Türk Ocağı Şubesi tarafından 21 Aralık 1961 günü Mevlana'yı Anma Günü tertiplenmiştir.

Bu toplantı, 10.000 İstanbullu ve yaban- cının huzurunda muhteşem bir şekilde yapılmıştır .

Toplantıda açış konuşmalarını İstanbul Türk Ocağı adına Muzaffer İrdem, Konya

Sadi Irmak "Mevlana Çağında Türklük ve Müs'ümanlık", Refi' Cevad Ulunay "Mevlevi ây'nî ve mukabelesi", Abdülbaki Gölpınarlı da "Tasavvuf ve Mevlana'nın tasavvuftaki yeri" konulu birer konuşma yapmışlardır. Prog- ramı Muzaffer Ekinoglu takdim etmiş, tören a. d. s. film haber ajansı tarafından filme a- lınmıştır,

Törene başta İstanbul Vali ve Belediye Başkanı General Refik Tulga ve eşi olduğu

Mevlana Müzesi'nin dış kapıdan görünüşü halde, protokola dahil bütün zevat katılmıştır. Ayrıca İstanbul Belediyesi Kütüphanesi tara fından törenin yapıldığı Spor ve Sergi Sarayı nın giriş holünde Mevlana'nın eserlerinden mü rekkep bir sergi açılmış, Konya Vilâyeti Yük- sek Tahsil Cemiyeti'nin bastırıldığı Mevlana Takvimleri ve dergimizin hazırladığı Mevlana rozet ve kolyeleri teşhir olunmuştur.

Mitrip Heyetini ve Semazenleri teşkil eden seçkin zevat, program boyunca huşu ile takip edilmiş ve dinlenilmiştir.

İhtifal o derece ilgi uyandırmıştır ki, hiç bir hazırlık olmadığı halde program ertesi gün genel istek üzerine tekrarlanmış, aynı alâka ve dikkatle izlenmiştir.

Aşağıda Mitrip ve Sema' Heyeti'nin ad- larını veriyoruz :

Mitrip Heyeti: Sadeddin Heper (kudüm -

İstanbul'da Mevlana'yı Anma Günü'nde yapılan konuşmalardan sonra Mevlevi Musiksinden örnekler veren Mitrip Heyetile Semazenler büyük ilgi toplamıştır. Bu arada Sivashlı bir Mevlevi olan aksakallı Mehmet Susamış ile çocuk yaşında bulunan Faruk Hemdem Çelebi ve diğer semazenler heyecanla takip edilmiştir.

zenbaşı), Şakir Çetiner (âyinhan), Kâni Ka- raca (âyinhan ve naathan), Cahit Gözken, Hu- lûsi Gökmenli, Mir'at Uslu ve Ziya Akyiğit (âyinhan), Halil Can (neyzenbaşı), Ulvi Er - guner, Niyazi Sayın, Erhan Altıntaş ve Nida Eskin (neyzen), Edip Sev'iş (rebabl).

Semâ Heyeti: Midhat Bahari (Postnişin),

Resuhi Baykara (semazenbaşı), Baki Gölpı- narlı (duagû), Faruk Hemdem Çelebi, Ahmet Bican Kasaboğlu, Mahmut Omağ, Selman Tü zün, Hüseyin Tüzün, Ahmet Kalay, Bahir Şe- reftuğ, Baki Baykara, Mehmet Susamış, Şem- si Susamış, Özcan Ergiydiren, Bayram Yük- sel ve Ömer Yılmaz (Semazen).

Konya'da Mevlana Müzesinde bulunan sikke şeklindeki tablo

Vilâyeti Yüksek Tahsil Cemiyeti - adına İh- san Hınçer yapmış, bunları takiben I. Ordu, 66. Tümen Kumandanı General Faruk Güven- türk "Mevlana ve Türklük", Ord. Prof. Dr.

SAMIT VEYA LÂL OYUNLARI

Yazan: Şükrü ELÇİN

Köy Orta oyunlarının bir türü de "Sessiz Oyun" (Pantomime) dur. Samit veya Lâl adları ile de anılan bu oyunlardan dört örnek veriyoruz:

I — YAŞ OYUNU:

Çalgılar çalmağa başlayınca meydana gelen oyuncu, çocuğun büyüme hareketleri ile yaptığı tuhaflikları ve gülünç hallerini temsil eder. Bundan sonra gençlik çağının temsiline başlar, Sert ve hareketli bir kuvvet gösterisi yapar. Zaman zaman delicesine oynar, Oyunun sonunda, hareketlerinde, jestlerinde, mimiklerinde bir yumuşama görülür ve hissedilir.

Üçüncü kısımda kenarda duran bir baston ile gözlüğü alıp kullanır. Son derece yumuşak ve yavaş oynamaya çalışır. Nihayet oyunu bırakıp bir taş üstünde düşünmeye başlar. Yüzü sararır, Kendinden geçip ölür,

[Oyun, 1955 yılında, Kars'in Tuzluca kasabasına bağlı "Susuz" köylü Turgut Ünal'dan tesbit edilmiştir.]

II — YILBAŞI OYUNU :

Oyuncular :

Teke: (Sakal takmış, hali vakti yerinde bir adam.)

Eşi: (Kadın kılığına girmiş bir erkek, Mahalli kıyafet ile).

Oyun, Kışın, evlerde oynanır. Teke ile eşi ortaya çıkınca herkes susar, İki oyuncu oynamaya başlarlar. Teke, eşinin etrafında dönerken yüz, göz işaretleri yapar, Bunu gören eşi başını çevirir. İkinci karşılaşmada erkek bıyıklarını büker, kadın geriye döner, Üçüncü karşılaşmada da erkek, el, kol, yüz işaretleri yapar. Kadın aldırış etmez, Bunun üzerine erkek, cebinden bir ayna çıkarır, bıyıklarını ikinci defa büker. Kadın memnun olmaz, Tekenin yüzüne tükürür ve geriye döner,

Teke ısrar eder. Tek ayak üstünde oynar, Eşinin üstünden atlamalar yapar, Bu defa ipek mendil çıkarır. Eşi baş işaretleri ile kabul etmediğini gösterir,

Teke oyundan yorgun düşer. Ne yapar

çağını şaşırır, Dalgın dalgın oynamaya başlar. Sonunda cebindeki paraları çıkarıp eşinin önüne koyar, Böylece onu memnun eder, Kolundan tutar, birlikte Halay çekerler.

[Oyun, 1955 yılında Elâzığ'ın Hankendi nahiyesinin Akçakale köyünden Ekrem Erçel'den tesbit edilmiştir.]

III — ALİ İLE FATOŞ OYUNU :

Oyuncular :

Ali: Takma sakallı, yaşlı; üstü başı yırtık, yüzünde un izleri ve lekeler var.

Fatoş: Kadın kılığına girmiş erkek; Mahalli kıyafet ile,

(Oyun, avluda veya meydanda oynanır. Davul Zurna çalmağa başlayınca birbirine aşık iki yaşlı sevgili ortaya çıkarlar.)

Davulcu ya bir Abdürrahman halayı yahut bir Zeybek oyununu çalar. Ali Fatoşa, Fatoş Ali'ye jest ve mimiklerle sevgilerini anlatırlar. Oyun devam ederken, Ali, Fatoş'a "Sana bunu alacağım, sana sunu alacağım" şeklinde işaretler yapar. Fatoş, Ali'nin dediklerinin bazılarını kabul ve bazılarını da reddeder.

Oyun, ilgi nisbetinde devam eder,

[Tunceli'ye bağlı Mazgirt'in Peri köyünden Yılmaz Özkan'dan 1955 yılında tesbit edilmiştir.]

IV — BERBER OYUNU :

Oyuncular ve Malzeme :

Berber, (Orta yaşlı bir adam); müşteri, (iri yarı, sakın tabiatte bir adam.); İki çırak, Bir sandalye, peştemal yerine eski bir çuval, bir bakraç, bir kalıp sabun, bıçak vazifesini görecek paslı bir ekmek bıçağı, fırça vazifesini görecek adi bir süpürge.

(Müşteri konuşmaksızın berberin önüne gelir, elle selâm verir. Berber, boş olan sandalyeyi gösterir, Komik ve mübalagalı hareketlerle çıraklar bir sağa, bir sola koşurlar. Biri kenarda duran bakracı, diğeri çuvala saldırır. Çatışmalar, düşerler, sonra birisi bakracı su doldururken, diğeri müşterinin boyuna çuvalı asar, Karşıda, bir taşın üzerine konmuş olan sabunu usta alıp bakracın içine

SABİT TÜRKÜSÜ

Yazan: Mehmet BAHÇECİ

Sene 1954 Emet'e bağlı Hacı Mahmut köyünden Sabit isimli biri Avadanlık ormanına odun kesmeğe gider. Sabit herkesin yaptığı gibi ormandan odun kesmeğe başlar. Balta'nın sesine orman memurlarından iki kişi gelir. "Odun kesenin yanına sokularsak belki bizi vurur" diye uzak dururlar. Orman memurlarından biri isabet ettirmekle şartıyla mavzerini boşaltır. Oduncu kaçmak ister. Orman memurunun diğeri hiç acımaz, nişan alır ve kaçan Sabit'i vurur. Sabit yerlere serilir, Bir çığlık koparır. Ormancının diğeri arkadaşını "Ne yaptın yahu" der. Fakat iş işten geçmiştir. Orman memurları kaçıp, işin kim vurduya gitmesini isterler, ve kaçarlar.

Yaralı Sabit daha ölmemiştir. Can havli ile arkalarından bağırır: "Arkadaşlar beni vurdunuz, zararı yok, gelin beni eve ulaştırın, Yemin ederim sizden şikâyetçi olmayacağım. İki çocuğum var yeter ki onları öksüz bırakmayayım, Ne olursunuz bana yardım edin! Bu ralarda kimse yok. Ben daha ölmedim, Bu yara ile kurtulabilirim, Siz de giderseniz, ben bu ralarda ölüyorum," der, fakat orman memurları

atar. Çuvalı getiren çırak sabunun bulunduğu yerden süpürgeyi alır, bakracı daldırıp köpürtmeğe başlar. Müşterinin yüzü, gözü değışir, Fakat ses çıkarmaz, Bir müddet sonra Usta, sabunlu sudaki süpürgeyi müşterinin yüzüne gözüne; kafasının her tarafına sürer. Adamın kafasını (baş) bembeyaz eder. Adam sükûnetini kaybeder, elini, kolunu intizamsız ve mübalagalı hareketlerle bir sağa, bir sola atar. Avuçlarının biri, sağda emre hazır bekleyen bir çırağın yanına isabet eder. Tokat şaklar, Öbür kolu diğeri çırağa tesadüf eder. Muvazenesini kaybederken, berber bıçağı kendi şapkasının altına sıkıştırdıktan sonra yakalar ve tekrar iskemleye oturur.

Az sonra traş biter. Usta jest ve mimiklerle müşteriden para ister; Çıraklar korkak hareketlerle etrafı güldürmeğe çalışırlarken müşteri sandalyeyi ustanın başına fırlatıp meydana ayrılır.

[Konya, Seydişehir, Akçalar köyünden Cemal Sarı'dan 1955 yılında tesbit edilmiştir.]

"Biz buna yardım edersek, muhakkak ele verir. Kaçarsak nasıl olsa kimse yok buralarda. Kim vurduya gider, Ve kurfûluruz." Diyerek, kaçarlar.

Onlar kaçarlar amma, kaçarlarırken gören de olur. Yalnız Sabit'i ancak ertesi günü bulabilirler. Sabit çarpınarak can vermiştir. Hattâ köye gelebilmek için yola dahî çıkmıştır: Fakat fazla kan kaybı onun köye erişmesine mani olmuştur.

Orman memurları bulunur suçlu oldukları tesbit edilir ve cezalarını görürler. Fakat Sabit te iki çocuğunu öksüz bırakır. Bu hâdiseden sonra kendi köylüleri aşağıdaki türküyü yakarlar:

Ne de sık imiş şu sarı suyun ormanı
Kaçamadım kalmadı dizimin dermanı
Beni vuran ormancı elâ gözlü ermanı
Aman arkadaşım ormancı gel beni vurma
İki kuzum kaldı intizar alma
Yüca dağ başında kartal durmasın
Söylen ormancıya beni vurmasın
Ben vuruldum babam gurbette durmasın
Aman arkadaşım ormancı gel beni vurma
İki kuzum kaldı intizar alma
Sabahleyin vardım tarla sürmeğe
Ormancı hazırmış Sabit(i) vurmağa
Emet'ten geldiler yarem görmeğe
Aman Muallâ hanım kanım akar
Komşular gelmiş cenazeme hakar
Tarlaya vardım da sanamın koşdum
Ellimde macak sarı su yoluna düşdüm
Bakı memuru görünce teptilim şaşım
Aman arkadaşım ormancı gel beni vurma
İki kuzum kaldı intizar alma
Ufağ imiş sarı suyun taşları
Sel oldu aktı gözümlün yaşları
Gülmedi iki kuzumun başları

Aman arkadaşım ormancı gel beni vurma
İki kuzum kaldı intizar alma

Bu türkünün gerek çıkışını gerekse müziğini Gediz kazasının Yenice Armutçuk köyünden Halil Ünal'dan dinledim. Halil Ünal topaldır. Başka bir iş yapamadığından kendisini cümbüş çalmağa vermiştir. O böigenin düğünlerine çağırılır ve düğünün müzik kısmını idare eder. Buralarda, mahalli türkü ve oyun hâvalarını ve öğrenebildiği türkülerden çalar.

TORTUMLU AŞIK UMMANI

Yazan: Mehmet GÖKALP

Doğu Anadolunun yaşıyan halk saz şairlerinden biri de Ummani'dir. Halen Samsun'da bulunan İspirli bay Osman Özsöz'den aldığımız malûmat ve şiirlerle Aşık Ummani'yi tanıtmaya çalışacağız. Ayrıca Narman köylerinden birinde genç bir (Ummani) daha vardır.

Asıl adı Yakuptur. 1919 yılında Erzurumun Tortum ilçesinin Öşvank köyünde doğmuştur; evlidir, bir erkek bir kız çocuğu vardır. Köyünde çiftçilik ve değirmencilik yapmaktadır. Bazan sazını omuzuna alıp yakın köy ve şehirlere seyahata çıkar.

Saza ve şiir söylemeğe genç yaşta başlamış, askere giderken sazını da beraber götürmüştü. 1940 - 41 - 42 yıllarında Sarıkamış'ta 249. alayda piyade eri olarak görevini yapmıştır. Aynı yıllarda Yusufeli'nin Zor köyünden aşık İzharî da Sarıkamış'ta 9. Topçu alayında askermiş. İzharî, Türk Folklor Araştırmaları dergisinin 9 uncu sayısında ha yatı ve şiirlerini, Ülktü dergisinin 34 üncü sayısında bir destanını takdim ettiğimiz Yusufeli'li aşık İznî'nin torunu, 1948 yılında Merzifonda vefat eden halk şairi aşık Zuhûri'nin oğludur. Aşağıda sunacağımız Ummani — İzharî karşılaşması iki aşığın da asker buldukları Sarıkamış'ta olmuş, o zaman piyade çavuşu olan Osman Özsöz de bu karşılaşmayı yazmıştır. Yalnız Ummaninin sazi olduğu halde İzharinin yanında saz yokmuş, bu yüzden dörtlükleri daha seri söylediği için son iki kıt'ayı yazmak kabil olmamış.

Ummani'nin şiirlerinde örneklerde de görüleceği gibi — akıcı bir üslup var. Kendisi Narmanlı Sümmanî'nin tesirinde kalmış görünüyor. İki numaralı koşma Sümmanî'nin şu mısralarla başlayan koşmasına naziredir:

Dem olur ki senin için(i) bitirir
Seni helâl pazarına götürür
Tayyâr eder havasını getirir
Bu nefsin fenîni bilmemiş olmaz. (1)

Ayrıca aşık İzharî ile karşılaşmadaki a. yak, yani redif, yine Sümmaninin şu kıt'ayla başlayan bir koşmasının redifinin değişik şekli olup genel olarak ondan biraz olsun ses taşıyor:

Yaralandım yâr elinden yaram var
Yâr yarama merhem sara mi bilmem .
Gam çeken gönlümde yüz bin verem var
Bu dert beni bundan ala mı bilmem. (2)

Aşık Ummani'nin birkaç koşmasını aşağıya alıyorum: (3)

I

Aşkın ateşiyle bülbül olmiyan
Arz ile hevesi gülde ne gezer?
Benim gibi hali müşkül olmiyan
Derdini taksim olmuş dilde ne gezer
Ara ki bulasın yâr olan yârı
Vazifene çalış çıkma kenarı
Çiçekten tat almış değilsen arı
Meyli muhabbetin balda ne gezer?
Ne'er gelmiş neler gelir başına
Gündüz hayâline, gece düşüne
Bir aşık düşmese aşk ateşine
Yâr aşkına gurbet elde ne gezer?
Ummani dostundan dolaşma serin
Anlat, anlayalım nedir efkârın
Aç dükkânın sat metah eyle pazarın
Arz olmiyan malın elde ne gezer?

II

Aşkın harareti aşkın ateşi
Yâr iken bu derde salmamış olmaz.
Tükenmez göynümün derdi, telâş
Derdime bir pîfa bulmamış olmaz,
Yâr nedir ettiğin sevdâ, bu hengâm
Bırakmaz yakamı ahırî encam
Dediler mezatta sabırlı merhem
Benim bu yâreme almamış olmaz.
Ah edüp Ummani' sorayım dersin
Çalışıp dünyada güleyim dersin
Göynün sevdiğini alayım dersin
Evvel candan geçüp ölmemiş olmaz.
Aşağıdaki şiirini İkinci Cihan Harbînin en kızgın yıllarında söylemiştir:

III

Ya nedir âziz başına hiddetin dünya senin
Arz olunur cümle dilde şöretin dünya senin
Akıl ermez bir işine cümle canı aldatır
Gözü gözden uzak eder mar(1)fetin dünya senin

Kimisin sevdaya koyup dervişan etmekte
Kimisin sevdaya koyup dervişan etmekte

EŞİK HAKKINDA BAZI İNANÇLAR

Yazan: Abdülkadir İNAN

Uzak Yakutistandan Akdeniz kıyılarına kadar uzanan sahada yaşıyan Türk uluslarında çok yaygın bir göreneğe göre kapı eşğine basmak ve üzerine oturmak uğursuzluk getirir. Kırgız - Kazakların inancına göre eşğe oturan yoksul olur. Şamanist Altaylıların inancına göre eşik "evi koruyan ruhun makamıdır".

Moğol egemenliği zamanında Moğol hakları eşğe dokunmayı yasak etmişler, a. yaklariyle dokunanları ölüm cezasına çarptırışlardı V. de Rubruk Altın Orduya geldiğinde Sartak'ın huzuruna girerken eşğe dokunmamasını tavsiye etmişlerdir. Mengü Hanın (1251 - 1259) huzuruna kabul edildiğinde V. le Rubruk'un arkadaşlarından birinin ayağı eşğe dokunmuştu onu derhal zindana attılar, öldürülecekti. Nihayet yalvara yakara güç belâ ölümden kurtardılar (1). Bu kişi sonra hakanın huzuruna kabul edilmedi. Plano Karpini (2), Marko Polo (3) da bu "eşğe dokunma yasağından" bahsediyorlar.

İslâm tarihçilerinden Mısırlı İbn' Abdüzzahir Mısır elçilerinden Bereke Hanın huzuruna kabul törenini tavsif ederken "han Nicesin tahtın uçurup perişan etmekte
Anlamadım ki ne imiş efkârın dünya senin,

Nice canlar telef olup canını satmaktadır
Mezzat olsan veren olmaz kıymetin dünya senin
Ne hikmettir bilemedim her gelen gitmekte.
Her gelene gösterirsin rağbetin dünya senin.

Her ne yana baktım ise kan ile doldu turap
Alev abdan içe bilmem hayatın dünya senin
Der Ummani nazar ettim her yanın olmuş harap

Ölene dek görebilmem rahatın dünya senin,
Dünyanın bu harap hali karşısında Türk erinin nasıl bir kahraman olduğunu bakınız ne güzel ifade ediyor:

IV

Bu dünyada bütün Türkler adına
Her nereye gitse vurucu derler

otağının eşğine kimse ayağıyla basmaz" diyor (4).

Bu tarih kayıtlarından anlaşılıyor ki Moğollar bu "eşğe dokunma yasağını" şiddetle tatbik etmişlerdir. Moğolların zuhurundan önce Türkler arasında böyle bir inancın bulunup bulunmadığını bilmiyoruz. Etnografların topladıkları bilgilere göre bu inancın alem şümül olduğu anlaşılmaktadır. E, Samter (5), Dügün âdetlerinden bahsederken birçok uluslarda gelinin güvey evine girerken eşğe basmasının yasak olduğunu yazıyor.

(1) V. de Rubruk, Doğu ülkelerinde seyahat (rusça Malein tercümesi) Petersburg 1911, sah. 129, 131, 141,

(2) Plano Karpini, Moğollar tarihi (rusça Malein tercümesi) sah. 9, 17, 49, 55,

(3) Marko Polo, Malein tercümesi sah, 130.

(4) W. Tiesenhansen, Altın Ordu tarihine ait Materyallar 1884, Sah. 6 (İsmail Hakkı İzmirli terc. sah, 134, 136).

(5) Giburt, Hochzeit und Tod. Beiträge zur vergleichenden Volkskunde 136, 146.

Alem heveslenir her bir dadına
En yüksek makama erici derler
Topçu, istihkâm, piyade, süvari
Ne yana hüküm etse yıkar duvarı
Düşman derya olsa dönderir geri
Şanlı Türk "düşmanı sürücü" derler
Türkün kumandanı sağlam ikrarı
Çabuk taarruz keşif yapar süvari
Türk piyadesinde süngü zaferi —
— Var iken her yanda girici derler.

Türkün ülkesine din ayrı geçmez
Hazır Türk milleti uykuya düşmez
Çelik Türk askeri geriye kaçmaz
Düşmanı her yandan sarıcı derler

Sever ordusunu Türkün milleti
Astan üste çoktur saygı hürmeti
Piyade yürütür ateş kuvveti
Türk bire on misli kırıcı derler,
Türk milleti sever istikbalini
Türk şerefi değer dünya malını
Zeminde semada istikbalini
Ebediyyen ebed korucu derler.

II

Atar tayyareden gaz cırcı dumanını
Türk alır düşmanın öz vatanını
Türk vatanı için tatlı canını
Her zaman hazırdır verici derler.
Değil mi Ummanı Türkün neferi
Tek bir tane kalsa saklar siperi
Kuşatır düşmanı girer içeri
Tuttuğu düşmanı cırcı derler.

UMMANI — İZHARİ KARŞILAŞMASI

I

Ummanı :

Hakimler hakimi şahların şahı
Derdim bu derdime çare mi bilir
Gün bugün zikir eder ulu Allahı
Zeminde zulümet çıra mı bilir

İzharî :

Bir kez bu sevdaya talip değildir
Her yarayı saran tabip değildir
Konuşması bize nasip değildir
Verdiği ol bahtı kara mı bilir?

Ummanı :

Nereden alırız biz bu haberi
Kesildi dizimin kalmadı ferî
Her kimde bulunsa aşkın eseri
Zamanı gelende dura mı bilir?

İzharî :

Aşık olan aşk kadrini bilmeseydi
Satmak için bir metaı olmasaydı
Mevlâsından bir yardımı olmasaydı
Arz etse müştaka vara mı bilir.

Ummanı :

Ne matlup edersem bay ü gedadan
Ayrılma azızim bu ifâdeden
Ne ise muradım iste Hûdadan
Verdiğini kimse vere mi bilir?

İzharî :

Maşukunu arzu eder âşıklar
Hakikati vardır sözde sadıklar
Şurada burada, köşedeki zahitler
Bu sevdâyı bizden sora mı bilir?

Ummanı :

Yitirme Ummanı bu doğru râhi
Araki bulasın Habîbullahî
Bu gönülüm avcudur işbu avgâhî
Bakar nişangâhtan vura mı bilir.

İzharî :

İzharî bitmedi sevdâyı hicran
Bilmem tedbirimde ettiğim noksan
Emretmese Hûda bağdaki bağban
Bir bülbül bir güllü dere mi bilir

Ummanı :

Delî gönülüm sen bu derdi hikmet, i Lokmana sor

Âşık, ahvali sadık ârifi irfana sor
Ben bin üç yüz kırk dokuzda bulmuşam bu sevdâyı

Eğer ki ispat istersen aşk piri muğana sor
İzharî :

Ehl-i aşk olmyan bilmez bu yolun lezzetini
Derdi çeken bilmelidir elbette kıymetini
Bilmelidir âşık olan ol meyân lezzetini
Nûş edip muğân içinde ol pir, i rindana sor

Ummanı :

Hey azızim hışma gelip eyleme hiddetini
Geldi günün geçti ömrün bilmedin müddetini
Hakikat sarrafı bilir insanın kıymetini
İnsan nedir bilem dersen insanı insana sor

İzharî :

Şimdi yoktur Hak sözünü haklıyan
Her gün için defterini yoklıyan
Gül, menekşe, lâle, sümbül her çiçekten kok-
lyan

El ne bilir lezzetini hele bir bağbana sor

Ummanı :

Eğer ki bulayım dersen bu aşkın kimyasını
İlmine âlim olğunsa ezber et imlâsını
Yerin, göğün, arş-u kürsî dünyanın ziyasını
Dünyayı cazibe ile tutan ol gems, i tâbana sor

İzharî :

Her gün için dökmedeyim gözlerimin yaşını
Her ne kadar çekmedeyim derd ile telâşını
Görmeyenler asla bilmez sevdanın ateşini
Kaldı dilim od içinde hele bir dehana sor

Ummanı :

Kıldı gönülüm bu âlemde genç iken kanadını
Şan şerefini takınup sakın kırma adını
Eğer ki göreyim dersen abu zenzem tadını
Gât Hızırın ahvalini nûş edüp kanana sor

İzharî :

. . . (Yazılmamıştır) . . . . .

Ummanı :

Arif, i irfana açtım malımın lezzetini
Elinde iken sahip ol nefis ile izzetini
Habuhaptan babuhaptan bu aşkın lezzetini
Hüsn-ü Cemalullah için geda, yi Ummana sor

UMMANI — PERVANİ KARŞILAŞMASI

Pervanî'nin asıl adı, İsmail Çeliktir. Yu-
sufeli'nin Okar köyündendir. 1950 yılının
baharında Oltu'ya gidiyor. Tesadüfen Tort-
umlu âşık Ummanı'de orada bulunuyormuş.

İki âşık Oltu Halkevinde, kalabalık halkın hu-
zurunda karşılaşılıyorlar. Önce birbirlerine na-
zire, güzelleme, tevellüm söylüyorlar, sonra
Ummanı, genç hasmını imtihan diyor. Ne-
ticede Pervanî imtihandan alını ak çıkıyor.
bütün muammaları hallediyor. Fakat neden-
se, bundan sonra Pervanî'nin Ummanı'ye sual
sorması icap etmekteyken, âşık bunu yapma-
mış, sohbet etmiştir.

Ummanı :

Güş ver bu sözüme âşık Pervanî
Şol arşın ıracı neden Pervanî?
Adem ne yiyip de geldi cihana
Ne idi cennette fidan Pervanî

Pervanî :

Güş verem sözüme âşık Ummanı
Şol arşın ıracı sudan Ummanı
Adem buğday yeyip geldi cihana
Yetişti cennette fidan Ummanı.

Ummanı :

Aşık olan gül benzini soldurur,
Akıp umman deryasını doldurur
Arşı âlâyı kaç melâik kaldırır,
Arş (1) âlâ hâlk oldu neden Pervanî?

Pervanî :

Piri olan bu halleri bildirir
Gece, gündüz bu aşk benim soldurur
Arş(1) âlâyı çar melâik kaldırır,
Arşı âlâ hâlk oldu nûrdan Ummanı.

Ummanı :

Aşıklar hasmından burda ayrıla,
Korkarım ki tezden kolun yorula
Arşı âlâ anda geldi görüle
Neydi arşı âlâyı saran Pervanî?

Pervanî :

Yoktur benim gibi bu aşka dolan,
Aşıklar dilinde bulunmaz yalan
Merâniş isminde hâlk oldu yılan
Odur arşı âlâyı saran, Ummanı.

Ummanı :

Aşık olan dertli dertli söyledi,
Gece, gündüz yandı, feryad eyledi,
Miranîş yılan ki gönül eyledi
Kimdir ona zemin kuran Pervanî?

Pervanî :

Koymadı ki gülek cenâbi felek
Gece gündüz Hakka eylerem dilek
"Tareke" isminde hâlk oldu Melek
O'dur ona zemin vuran Ummanı.

Ummanı :

Sefil Pervanî'nin benzi soraldı
Kesildi takatı ferî kalmadı
Kökte bir meleğin kanadı sindi
Söyle kabahati neden Pervanî?

Pervanî :

Aşıkların asla yüzü gülmedi,
Aşıklar dünyada derman bulmadı
Bir böcek rızıkna müşkül olmadı
Onun kabahati ondan Ummanı.

Ummanı :

Seninle açmışız demi, devranı
Geçmiş bu dünyanın lezzeti, demi
Göklerin yüzünde vardır bir cami
Söyle kimdir müezzîn olan, Pervanî?

Pervanî :

Mürşid'i kâmiliden aldık imdadı
Neylesin dünyada lezzeti, dadı,
O caminin "Beyt-i Mamûr" dur adı
Cebrâildir müezzîn olan, Ummanı.

Ummanı :

Der Ummanı fâsıl burada kala,
Bülbülün zârınâ şol gonca güle
O caminin içi kaç kulaç ola,
Söyle kimdir imam olan, Pervanî?

Pervanî :

Der Pervanî hele durmayıp söyle
Seninle girelim bu kalma kala
Beş yüz yıllık yoldur, sen hesab eyle
Mikâldir, imam odur, Ummanı.

Ummanı'nin sorduğu suallere cevap ver-
mek kolay değildir. Bu suallerin cevapları
Kur'anı Kerim'de mazbuttur. Pervanî er-
miş, yani bâdeli bir "Halk şairi" olması do-
layısıyla cevap bulmakta zorluk çekmemiş-
tir.

(1) H. Nezhî Okay, Sümmani, Hayatı
ve şîrleri, sayfa: 71

(2) Aynı eser, sayfa: 39 .

(3) M. Fuat Köprülü'nün Türk Saz Şair-
leri, 3. cilt, sayfa: 711 de adı geçen Erzu-
rumlu Ummanı 1911 doğumlu olup, bu şairle
ilgisi yoktur.

Kelimeler :

Kenarı: Çoruh taraflarında (kenara) yeri
ne kullanılır. Serin dolaşma: İki dostun birli-
riyle pek münasebette bulunmaması, dargın-
lık. Hengâm: Çağ, zaman. Korucu: Koruyu-
cu. Çıra: Çerağ. Ab-ı Zenzem: Cennetten
çıktığı söylenen kutsal su.

BİR ER MEKTUBU

Yazan: Ali Rıza ÖNDER

Bizim gibi halkbilim meraklıları ne ya parlarsa, fırsatlardan faydalanarak yaparlar. Başka bir deyişle bu alandaki çalışmalarımı, zı, daha çok rastlantılara borçluyuz. Nitekim yirmi yıl kalar önce askerliğim sırasında er mektuplarından derlediğim maniler, sonradan, "Erciyes" dergisinde uzunca bir yazı konusu olmuştu. Şimdi de bir mahkeme dosyası için, de bulduğum koşuklu (manzum) bir er mektubunu sunuyorum.

Bu mektup, askerlik hizmetini yapmak üzere köyünden ayrılmış olan bir gencin tanık sıfatıyla dinlenmesi için bulunduğu yerin tesbiti istenmesi sırasında köydeki yakınları tarafından muhtara verilmiş ve karakol yolu ile mahkemedeki ağır ceza dosyasına girmiştir. Böylece, aradığımız adresi bulduk, derken, bir taşla iki kuş vurmuş olduk.

Gaziantebe bağlı İslâhiye ilçesinin Ker-küt köyünden olan Ali Haydar oğlu, 1941 doğumlu, Osman Dönmez'in, Kara Tiren'e seslenerek yazdığı ve evine gönderdiği bu koşuklu mektup şudur :

GURBET DESTANI

Zalim gurbetlik te büktü belimi
Mevlâm, gurbet elde koyma yolumu
Hasretlik te lâl eyledi dilimi
Arzuladım artık, çek kara tiren

Gurbetin kahrı da kolay çekilmez
Hasretlik şerbeti, acı, içilmez
Yare kavuşmadan yüzlerim gülmez
Akıttın göz yaşım, çek kara tiren
Gurbette gezen de bilir acıyı
Ağlattım ben yine nazlı bacıyı
Kimse duymaz, dostum, ahızarımı
Vatanıma doğru çek kara tiren

Durma kara tiren, yürü gidelim
Geriye bakıp/ta yarı görmedim
Kader böyle imiş, felek, neyleyim
Sılapa doğru da çek kara tiren

Anne öpmek nasip olur elini
Esen rüzgârlardan sorsam halini
Sıcak gözyaşların deldi bağrımı
Akıttın göz yaşım, çek kara tiren
Kokusu geldi de sıla burnuma
Bu hasretlik acep ermez mi sona?
Gidiyorum anne, elveda sana
Vatanıma doğru çek kara tiren

Bu gurbet bizleri çok garip etti
Kara tiren dağlar ardına attı
Garibim, evimde baykuşlar öttü
Arzuladım artık, çek kara tiren

Gurbete ilk olarak çıktığı anlaşılan Osman Dönmez, destanın ilk kitasında ana özlemine, ikinci kitada yâr (sevgili) özlemine, üçüncüsünde bacı özlemine, sonraki parçalarında ise yine ana ve yâr ayrılığını belirtmiş, kısacası yurt tutkusunu ve ocak tütüksünü dile getirmiştir. Silası burcu burcu burnuna tüten her garip gibi.

Şimdiye deyin duyduklarımıza ve öğrendiklerimize göre Ordudan köye yazılan bu gibi destan — mektuplarla gençler, çoğu zaman arkadaşlarından işittikleri, halk şairlerinden dinledikleri, şundan, bundan öğrendikleri parçalara bolca yer verirler. Kimini olduğu gibi, kimini de yerine göre değiştirerek mektuplarına aktarırlar. Gelgelâlim, Osman Dönmez'in destanında bu ihtimalin yarıyarıya zayıfladığını seziyorum. Osman Dönmez, destanın gerçek sahibi gibi görünüyor bana. Böyle olmasa ne çıkar ki? Halk yazısında kamunun malı olmuş, ozansız deyişler kadar adsız ozanlar da yok mudur? Asıl olan, herkesçe aranan değer, yapılanında değil, yapıntıdadır.

Tarihimizin en eski çağlarındanberi süregelen, kamlar, ozanlar, aşıklar, saz şairleri zincirlemesi, canlı bir gelenek halinde topraklarımız üzerinde bu gün de bütün gücü ile yaşamaktadır. Osman Dönmez'i, bu olumun küçüktük, yepyeni bir örneği olarak okurlarımıza tanıtmak istedik.

Bize gelen
KITAPLAR

● İsmail Ali Sarar: "Mevlâna'dan Yana". Mevlâna Celâleddin Rumi'nin Türkçe ve İngilizce biyografisi ve şiirler. Hatipoğlu Yayınları: 18. P, Kutusu 1015, İstanbul. 12 X 17 boyunda, 48 sayfa, 2 lira.

BİLMECELER, BULMACALAR

— VII —

Derleyen: Fatik AKÇIN

N

Nar tanesi gibidir, kırk tanedir. (Deve dişleri)
Nar tanesi nur tanesi, dört köşenin bir tanesi. (Ay)
Ne ağzı var, ne dili; konuşur insan gibi. (Mektup)
Nedir, kesiktir başı, girdikçe çıktıkça akıdır yaşı; vârdıkça geldikçe pişirir işi. (Kalem, mürekkep, mektup)
Ne eti var ne kemiği, yalnız beş parmağı var. (Eldiven)
Nehir, ırmak ve çayım, her işde var payım; yağmur sonu göklerde yedi katlı bir yayım. (Güneş)

Nerden gelirsin ak kadın? Kanın için den; üstün başın niçin kan olmamış? Kıydan kıydan. (Süt)

Nerden geliyorsun? Zipzop kalesinden, üstün nede yaş? Denizden geçtim, çok derin mi idi? Kıyısından doluştım; üstün neden beyaz? değirmenden geçtim; çok kalabalık mıydı? Çakırdağı işittim; Akşam neredeydin? Bey konağında; Ne yedin? koç; neresinden? hiç; Nerede yattın? Minarede; çok kabarmıydı? Kupkuru yerde. Üstüne ne örttüler? Perde, sen uğrattın beni derde.

(Gönül)

Ne söylersen hep içine, küp içine (Kulak)
Nereye gidiyon, eğri bacak? Sana ne tepesi delik. (Soba borusu ve dumanı)
Ne yeredir, ne göktedir, cümle âlem içindedir. (Ayna)

Ne yürürse sallanır, bazı insan imrenir; abdestahr, namaz kılar, cemaattan geri kalamaz. (Ölü)

Nice yıllardan beri durur bu mâsum fener, gündüz yanar, gece söner. (Güneş)

Ö

Önce dört ayaklı, sonra iki ayaklı, daha sonra üç ayaklı. (Küçük, orta, ihtiyar yaşlar)
Ötümde birsalkım üzüm var, yarısı siyah, yarısı beyaz. (Gece - Gündüz)
Öptüm şekerlendi, teptim tekerlendi. (Elma)

O

Ocağa sokarım kusar, geri çekerim küser. (Kahve)
Oğlandır, uşaktır, Yavuzdur, yumuşaktır; dökme berber sabunlu suyu, Zühra Hanım geçecektir. (Sümüklü böcek)
Oğullarım var, kaşları kara kara. (Kibrit)
Olmadık karpuzu yiyeceğim diye bağırır. Yapılmadık divar üstünde doğmadık çocuk. (Yalan)
On paralık nişadır, odayı kuşadır. (Lamba)
Oturdum önüne, soktum deliğine. (Anahatar - Sandık)

P

Parasını el alır, dumanını yel alır, zehiri sana kalır. (Sigara)
Parmak parmak yapısı, göğe bakar karpısı. (Sepet)
Pat dedim, pırt dedim; git oraya yat dedim. (Süpürge)
Penekte ölü yatar, ölü'nün kökü yatar, parmağını değiştirirsen cıvı cıvı öter (Makas)
Pır pır uçar, ak taş saçar (Değirmen - Un)
Pişirirsen aş olur pişirmezsün kuş olur. (Yumurta)

R

Rafa attım bir kuru kafa, yemesi hoştur maymun suratlı'nın. (Hindistan Cevizi)
Rengi boz, havada toz. (Duman)

S

Sabah sabah elini öper. (Havlu)
Sabah: dört ayaklı, öğle: iki ayaklı, akşam: üç ayaklı. (Emekliyen çocuk, Dellikanlılık, Bastonlu ihtiyar)
Saçaktan süngü sarkar. (Buz)
Sakız kadar eti var, dünya kadar lezzeti var. (Serçe)
Sakalı var, adam değil; Tacı var, gelin değil; Şarkı söyler, şarkıcı değil; birçok karıları var evli değil. (Horoz)
Sana değmez, bana değmez, dayıya da değmez, amcaya değer; Vallahi değmez, bilâhli değer. (Dudak)

Sandık sandık üstüne, dört cam ayak üstüne; kamer gece pişirir, güneş gündüz; onu yer. (Buz)

Sandık üstünde yarım görek. (Ay)

Sarı atlas, suya batmaz. (Zeytinyağı)

Sarı entarili, selvi boylu. (Kabak)

Sarıdır safran gibi, okunur kur'an gibi; ya bunu bilmeli, ya bu gece ölmeli. (Altın)

Sarıdır Zerdali gibi, suludur Şeftali gibi; ne vallahi Zerdali, ne billahi Şeftali. (Portakal)

Sarı tavuk dalda yatar, dal kırılır yerde yatar. (Ayva)

Sarı öküzüm sarkıyor, düşüyom diye korkuyor. (Portakal)

Sende var, bende var; bir kurumuş dikkende var. (Gölge)

Senede bir gelir, ayda üç. (Cemre)

Sefine'nin başı girince limana, ism-i açlızanem çıkar meydana. (Süleyman)

Ses mazi gibi, kendi yazı gibi. (Saz)

Sesi yok, sadası yok, nazı yok, edası yok; yemek yer de su içemez; ağzı var, dili yok; kuyruğu var, at değil, kanadı var kuş değil. (Balık)

Sıra sıra develer, birbirini geveler. (Kiremit)

Sıra sıra odalar birbirini kovalar. (Tren)

Sıra sıra tekneler, birbirini tekmeler. (Kiremitler)

Sıra sıra tohumcuklar, bunu bilmiyen uzumcuklar. (Sedir yastığı)

Sırtı tahtadan, karnı kıldan; her şeyde gezinir, nedir? (Fırça)

Soluğu var, karnı yok; gövdesi var, canı yok. (Körük)

Sobda yakılır, ağaçlardan yapılır; insan bununla ısınır. (Odun)

Sopa üstünde yemiş, onu yiyen ölmemiş; ramazanda orucu bozulmamış. (Dayak)

Suda balık, kuyruğu yanık. (Lamba fitilli)

Su kurusu, bostan borusu; göt meyvası. (Buz - Hıyar - Yumurta)

Süleymancık oturuyor, kamışını suya batırıyor. (Lamba)

Ş

Şekere benzer, tadı yok, gökte uçar, kanadı yok. (Kar)

Şemide hanım Şemide hanım, gece yanar, gündüz söner. (Lamba)

Şiril şiril sudan geçtim, şırıltısını duydum; yeşil çimen üstünde kumaş biçtim, kıvrıntısını bulamadım. (Rüya)

Şu dereye kar oturur, biri kalkar, biri oturur. (Terazi)

T

Taht üstünde bir peri, uzattım elimi, çekti hançerini. (Gül)

Taka tak tak, yeri öper şap şap. (Dokuma Tezgâhi)

Tarlası beyaz, Tohumu siyah; elle ekilir, dille biçilir. (Kitap)

Taşa attım kırılmadı, minarenden attım kırılmadı; bir tükrüğüme dayanmadı. (Sigara kâğıdı)

Tavuktan alçak, insandan yüksek. (Şapka)

Tel tel kadayıf, bizim hanım çok zarif; oturur kalkamaz, yere değmez. (Uçak)

Tepecik, çingilli küpecik. (Nohut)

Tepeye koydum yel aldı, dereye koydum sel aldı. (Kızlık otu)

Teptim tekerlendi, öptüm (emdim) şekerlendi; ay gibi adam, içi dolu badem. (Karpuz)

Ten ten tena, dumanı fena; et bir teman na, söyleyim sana. (Osuruk)

Tin tin bir tane, daldan koptu, yere düştü bin tane. (Nar)

Tıktıklı hamam, kubbesi tamam; bir gelin aldım, babası imam. (Saat)

Tıngır elek, tıngır saç, un elerim; karnım aç. (Kar)

(Sürecek)

M. R. GAZİMİHÂL ÖZEL SAYIMIZ

152 numaralı ve Mart 1962 sayımızı memleketimizin yegâne müzikologu merhum Prof. Mahmut Gagıp Gazimihâl sayısı olarak hazırlamaya karar vermiş bulunuyoruz.

Merhum büyük üstadı yakından tanıyan ve onun değerini türlü cephelerden ele alacak olan her yazı bu nüshamızda yer alacaktır.

Bu sayımızın eksiksiz olması için ilgilerinizi bekliyoruz. T. F. A.

HEYAMOLA

— II —

Yazan: Girizan TUNARÂ

Sultan, gemiye ulaşınca yeşiller giymiş iki harem ağası koltuklamış, merdivenlerden yukarı çıkarmışlar. Yeşil tüller büürümüüş peri gibi güzel kızlar, saz çalarak berrak sesleriyle:

Hoş geldiniz gemimize,

Getirdiniz safe bize .

Dilber sultan geldik bize,

Diyeceğiz bir söz size.

Heyamola, heyamola.

Şarkısını söyliyerek, yeşil atlaslarla döşenmiş bir salona Mustafanın yanına almışlar; naneli limonatalar sunmuşlar; izalamışlar, ikramlamışlar.

Sultan da müthiş şaşırmış, fakat kendini toplayak :

— Dileğinizi bildirin, demiş.

Mustafa:

— Haşmetli İstanbul padişahının oğlu Mustafaya eş olarak, Allahın emriyle sizi istemeğe beni vekil ettiler, demiş.

Sultan alaylı alaylı bir kahkaha atmış. Sonra sert sert :

— Bir sürahi abihayat suyu getirmek şartile kabul ederim, aksi halde boynunuzu cellada vurdururum; sizet kırk gün müsade, demiş, gemiden ayrılmış.

Sultan saraya geldiği zaman şah, kızına:

— Bu gencin de mi kanına kıyacaksın, diye çıkmış.

Yemen sultanı gemiden ayrılınca, Mustafa abihayat suyunu nereden ve nasıl alacağını düşünmeğe başlamış. Hemen de aklına zümrüt anka kuşu gelmiş. Kuşun verdiği tüyü yakmış. Zümrüt anka kuşu yadırdım gibi bir süratle uçup gelmiş :

— Emret, demiş .

Mustafa dileğini bildirmiş, Zümrüt anka kuşu:

— Bu çok mühim bir iş, demiş. İlk önce kırk tulum su, kırk tulum et hazırlansın. Sonra tulumların kırkını bir kapağın kırkını da diğer kanadının üzerine yerleştirir, kendin de bir sürahi alır, sırtına otursun. Hemen havalanır yola çıkarız. Yol da "gak,, dedikçe et ,,guk,, dedikçe su ve-

rirsin. Abihayat suyunun aktığı yer: yılanlar, çıyanlar, ejderhalar, canavarlar, et yiyen bitkilerle kapalıdır. Oraya ulaştığımız zaman ben hızla alçalırım. Sen atik davranarak sürahini uzatıp sudan doldurabilir, tekrar havalırsak kurtuluruz; yoksa bizim de mahvoluruz, demiş.

Mustafa, kırk tulum eti, kırk tulum suyu hazırlamış, yola çıkmışlar.

Günlerce uçmuşlar ve nihayet abihayat suyunun aktığı bölgeye gelmişler. Büyük yük bir başarı ile çıyanların, yılanların, ejderhaların, canavarların kaynaştığı yerde akan abihayat suyundan doldurmuşlar, dönüp gelmişler.

Mustafa, Yemen sultanına abihayat suyunu getirdiğine dair haber salmış.

Yemen sultanı, Mustafayı huzuruna kabul etmiş. Halayıklardan birine :

— Uzat parmağını, demiş; parmağı bir bıçakla kesmiş, oraya abihayat suyundan sürmüş, kopan parmağı yerine koymuş. Parmak hemen yapışmış.

— Evet, bu benim istediğim su, fakat bir isteğim daha var. Senelerle evvel bir gün sandalla geziyorduk. Büyük anemim yadigar ettiği yüzüğü denize düşürdüm. O yüzüğü bulup getirirseniz, sizinle giderim, demiş.

Mustafa, gemiye dönmüş bu yüzüğü nereden bulup getireceğini düşünmeğe başlamış. Aklına balık gelmiş. Hemen balığın verdiği pulları birbirlerine sürtmüş. Deniz kaynamış, kaynamış balık piri başını sudan çıkarmış :

— Emret, demiş.

Mustafa dileğini bildirmiş.

Balıkların Piri :

— Şimdi, bütün balıkları suyun yüzüne çağırırım, denizde böyle bir şey görüp görmediklerini sorarız, demiş.

Bir emir vermiş. Deryalarda bulunan ne kadar balık varsa toplanıp, suyun yüzüne çıkmışlar .

Balıklara yüzüğü sormuşlar. Hepsi de böyle bir şey görmediklerini söylemişler.

Balıklar piri:

— Denizlerde başka balık kalmadı mı? diye sormuş.

Balıklar, ihtiyar, kötürüm bir balığın toplantıya gelemediğini bildirmişler.

İhtiyar balığı buldurup getirmişler, bir de ona sormuşlar:

İhtiyar balık:

— Gençliğimde böyle bir şey yuttuğumu hatırlıyorum, demiş.

Hemen balığı denizden çıkarmışlar, karnını yarmışlar ve yüzüğü orada bulmuşlar.

Mustafa, yüzüğün kanlarını yıkamış, siyah kadife bir mahfaza içine koymuş Yemen sultanına göndermiş.

Yemen sultanı, mahfazayı açınca içinde senelerce evvel kaybetmiş olduğu yüzüğün, ıslık ıslık parıldadığını görmüş. Eline almış, halkasının iç tarafına bakmış ve büyük annesinin yazılı ismini okumuş.

— Evet, istediğim yüzük budur. Yol hazırlıklarına başlayın, diye haber göndermiş.

Bir hafta sonra yola çıkmışlar, saz çala, oynaya; güle eğlene İstanbul'a gelmişler.

Salimen, Yemen dilberini alıp nasıl geldiklerine bütün İstanbul halkı şaşmış. Kel oğlan, Mustafanın döndüğüne kızmakla beraber, böyle dilber bir kızla evleneceğine deliler gibi sevinmiş.

Düğün hazırlıklarına başlanmış.

Yemen dilberi nişanlısı olacak Kel oğlanın yanına gitmiyor; yolculuk esnasında aşık olduğu kahraman, akıllı, yoğu var eden Mustafa ile geziyor, tozuyor, gülüp eğleniyormuş.

Kel Mustafa, buna fena halde içerlemiş, padişah babasına şikâyet ederek boynunu vurdurmasını dilemiş.

Padişah her ne kadar :

— Oğlum, gençliğine yazıktır, boynunu vurdurmayalım da diyar gurbete sürelim dediyse de, Kel oğlan razı olmamış.

Düğünden bir gün evvel Mustafanın boynunun vurdurulacağı fermanlanmış.

Akıllı Yemen Sultanı, gece herkes yatıktan sonra kalkmış Mustafanın odasına gitmiş :

— Boynun vurulacağı gün padişah : "Oğul, bir vasiyetin var mı?," diye sorduğu zaman "ben öldükten sonra ölümü bir gece odamda alakoyun, tabutumun baş tara-

fına da bir "Kur'an,, koyun,, de sonrasını düşünme diye öğüt vermiş.

Nihayet Mustafanın boynu gözyaşları içinde vurulmuş vasiyeti yerine gelsin diye de tabutu odasına konulmuş

Gece, herkes uyuduktan sonra Yemen sultanı gene kalkmış, abıhayat suyunu alıp Mustafanın odasına gitmiş. Tabutun kapağını açmış, boynunun kesik yerine abıhayat suyundan sürmüş, kesik başı yerine yerleştirmiş. Baş yapışmış. Mustafa derin bir nefes alarak gözlerini açmış .

Yemen sultanı hemen boynuna sarılmış:

— Sabah olunca yüksek sesle Kur'an okumağa başla, demiş çekip gitmiş.

Sabahleyin Mustafanın odasının önünden geçen halayıklar güldür güldür okunan Kuran sesini işitmişler. Hemen padişaha haber vermişler.

Padişah gelmiş Mustafanın odasını açtırmış. Mustafa, elinden Kur'anı bırakarak:

— Sırtım tenesire gelinceye kadar söylemeyeceğime yemin etmişim, babacığım müsaade edin de elinizi öpeyim, demiş. Ve başından geçenleri bir bir anlatmış, kolundaki pazubentini göstermiş.

Padişah :

— Zaten ilk günden, kanım sana kaynamıştı, demiş oğlunu kucaklamış.

Kel oğlanâ:

— Kırk satır mı istersin, kırk katır mı? diye sormuşlar.

O da:

— Kırk satırı ne yapayım? Kırk katır verin de köyüme gideyim, demiş.

Kırk katırın kuyruğuna Kel oğlanı bağlamışlar, dağlara salıvermişler; Yemen sultanı ile Mustafanın kırk gün, kırk gece sürecekle olan düğün eğlencelerine başlamışlar.

Onlar ermiş muradına, biz çıkalım kerevetine.

ABONELERİMİZE

Gerek yeni yıla, gerekse geçen yıllara ait abone bedellerini göndermeyen abonelerimizizin borçlarını adresimize tutfetmelerini önemle rica ederiz.

T. F. A.

İnançlar :

KÖKEZ VE ELMACIK KÖYÜ İNANMALARI

Yazan: Nedim ORTA

1) **Sancı taşı:** Bu taş köyün batısındaki bir tepenin yamacındadır. İki metre kadar uzunluğunda mermer sütundur bu. Vaktiyle taşın bulunduğu yerde (Güllühan) adı ile anılan bir gehir varmış. Bu taşın da o şehirden kaldığı sanılmaktadır. Söylenildiğine göre bu taşı köylüler defalarca dikmişler, taş gene yatmış. Köylüler buna (Sancı taşı) diyorlar. Hayvanı sancılanan, hayvanını bu taşın yanına götürür ve üç tur taşın etrafında döndükten sonra ardına bakmadan evine gider. Bu iş hiç eksiksiz yapılırsa hayvanın sancısının geçeceğine inanılır.

2) **Kapı eşiğine oturmak:** Bu hareket doğru değildir, kapı eşiğine oturan kişinin iftira ya uğrayacağına inanılır. Aynı zamanda şeytan çarpar.

3) **Su içerken baş tutmak:** Bu daha çok baş açık olunca yapılır. Açık başla su içmenin günah olduğuna inanılır.

4) **Gece aynaya bakmak:** Bu hareket iyi karşılanmaz günahdır. (Bazı evlerde aynanın üzerinin örtüldüğünü de gördüm.)

5) **Gece bir evden diğer eve hamur götürmek:** Bu mecbur kalmadıkça yapılmaz. Eğer hamur (maya) muhakkak gidecekse üzerine kömür konur. Kömürün uğursuzluğu, hamur çıkan eve katılık girmesi tehlikesini kaldırdığına inanılır.

6) **Elden sabun almak:** Bir kimse diğer

bir kimsenin elinden sabun almaz, kavga edeceklerine inanılır.

7) **Yere sıcak su dökmek:** Sıcak su yere besmelesiz dökülürse uğursuzluk addedilir ve

şeytan çarpacağına inanılır.

8) **Yolculuğa çıkmak:** Evden yolculuğa çıkan birinin ardından (çihil) taş atılır. Bu taş gibi git taş gibi gel anlamındadır.

9 — **Ezan vakti iş yapmak:** Günahdır.

10) **Süpürgeyle vurmak:** Süpürgeyle bir kimseye vurulmaz. Uyuş olacağına inanılır.

11) **Yağmur yağarken yıldırım çarpması:** Yağmurda kalan kimse üzerinde bıçak, silâh bulunduramazdır, yıldırım çarpar.

12) **Ahlat ağacı altında durmak:** Yağmur yağarken Ahlat ağacı altında durulmaz, yıldırım çarpacağına inanılır.

13) **Cuma günü iş yapmak:** Cuma günü iş yapılmaz ve yeni bir işe başlanmaz, uğursuzluk addedilir.

14) **Gece çeşmeden su almak:** Bilhassa gece saat birden sonra çeşmeden su almak günahdır. Suyun uykuda olduğuna inanılır.

15) **Gece ışık çalmak:** Doğru değildir. Şeytanların toplandığına inanılır.

NOT: İnançların baştan beşi Elmacık köyüne aittir. Kökez, yoldan yoksun ve şehre uzak olduğundan inançlar köklü sayılabilir.

Altıncıdan onbeşinciye kadar olan inanmalar ise Kökez köyüne aittir.

Yıllık aboneli: 10,
altı aylık aboneli: 5
liradır.
Yurd dışı senelik abone:
3\$, 1£

TÜRK
FOLKLOR
ARAŞTIRMALARI

Basılmayan yazılar
istenince geri gönderilir
Adres değiştirmelerde
ücret alınmaz.
Vakit Basımevi

Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden: Mes'ul Müdür: İ. HİNÇER

Sekreter: BORA HİNÇER

ADRES: Yeşildirek, Sultanmektebi Sokak No. 17 İstanbul

TÜRK FOLKLOR DENEĞİNİN YAYIN ORGANIDIR.